МИЛЕНКО С. ФИЛИПОВИЋ

ЦИНЦАРИ У БОСНИ

Д-р МИЛЕНКО С. ФИЛИПОВИЋ

ЦИНЦАРИ У БОСНИ

(Примљено на седници Научног савета Етнографског института САН 30 X 1950).

ПРЕДГОВОР

Почетком 20 века, често је покретано питање о улози Цинцара у саставу босанских Срба и у јавном животу у Босни, и било је живе и страсне дискусије о томе. Појавиле су се биле и неколике брошуре, али све са политичком тенденцијом а без стварнога познавања проблема и чињеница. Издваја се једино чланак *Теодора Филипескуа* „Калајџије у Чипулићима", објављен у Гласнику Земаљског музеја за 1902 год.

У исто време, појавило се је интересовање за босанске Цинцаре и на страни, али из сасвим других побуда. Најпре је у аналима Румунске академије у Букурешту (В 27, Историјско одељење), године 1905, објављена расправа „Românii din Bosnia si Herţegovina în trecut si in prezent", што ју је написао *Исидор Јешан*. Нисам имао прилике да прочитам ту расправу, која је, по речима проф. Г. Вајганда, без икакве научне вредности. Брзо после те расправе, такође у издању Румунске академије у Букурешту, 1906, објављено је једно дело у ком је изнета прилично обилата грађа о Цинцарима у Босни, али с наопаким закључцима. То је дело „Coloniile Române din Bosnia. Studiu etnografic şi antropogeografic", што га је написао *Теодор Филипеску*. Филипеску је писао са много научних претензија, али је остао далеко од праве науке. Он је био по занимању хемичар и чиновник контроле мера, а у етнолошкој и географској науци прави дилетант и румунски патриота, који је у свом патриотизму ишао тако далеко да је и тзв. Караулахе по Босни, типичне Цигане, који су додуше досељени из Румуније и који говоре румунски, огласио правим Румунима! Ма да је уложио доста труда и бавио се изучавањем само „румунских" насеља по Босни, Филипеску ипак није успео чак ни да утврди где је све тада у Босни било Цинцара, као што уопште није успео ни да схвати њихову прошлост на тлу Босне.

Ти румунски списи дали су повода професору *д-ру Густаву Вајганду* (G. Weigand), познатом стручњаку за балканске Румуне, да и он дође у Босну да би утврдио право стање. Вајганд је, заиста, дао прва поуздана обавештења о броју и о етничком карактеру босанских Цинцара, која је изнео у расправи: „Румуни и Цинцари у Босни" („Rumänen und Aromunen in Bosnien"), објављеној у Jahresbericht des Institutes für rumänische Sprache XIV (Leipzig 1908). Изненађује како је и Вајганд, који је провео неколико дана у Чипуљићима и Бијелој, скупио веома мало грађе: он је готово сву пажњу посветио осталима цинцарског језика.

Тек после првог светског рата јавила су се и у српској науци објективна и потпунија обавештења о недавашњим Цинцарима у појединим местима по Босни. Први је *д-р Ристо Јеремић* изнео неколико кратких али драгоцених података о Цинцарима у североисточној Босни, и то у својој краткој расправи „О пореклу становништва Тузланске области" (Гласник Географског друштва у Београду VII—VIII, Београд 1923). У мојој монографији „Модрича" (Скопље 1932) изнео сам доста података о пореклу и о прошлости родова цинцарског порекла у том месту. Драгоцених података о прошлости Цинцара у Сарајеву дао је проф. *Влад. Скарић* у својим делима: „Српски православни народ и црква у Сарајеву у XVII и XVIII вијеку" (Сарајево 1928) и „Сарајево и његова околина" (Сарајево 1937).

Год. 1927 изишла је књига „О Цинцарима" од проф. д-ра *Душана Ј. Поповића*, чије је друго, знатно допуњено, издање изишло 1937 год. (на 520 страна). То је веома исцрпна монографија, али њен писац зна о Цинцарима у Босни углавном само оно што смо изнели Р. Јеремић и ја, а остало му је непознато, па и неискоришћено, дело Т. Филипескуа, у ком ипак има података, који се могу научно искористити, као што су на пример подаци о присуству Цинцара у појединим местима, о њихову животу, обичајима итд. Проф. Поповић искористио је, у погледу босанских Цинцара, само Филипескуов чланак: „Калајџије у Чипуљићима" (Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини, 1902). Проф. Поповић узео је као сасвим тачно оно што је на једном месту рекао пок. Ј. Цвијић да Цинцара готово и нема у Босни (Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије III 1028). Међутим, то није тачно. Као и у другим српским и балканским земљама, и по Босни је било Цинцара, можда сразмерно у ништа мањем броју него другде у односу према српском варошком становништву уопште. Иако их је, ипак, било мало, они су имали у привредном и културном животу Босне улогу која је била несразмерно већа према њиховој бројној снази. Значајно је да је по Босни било и чистих цинцарских насеобина, иако малених, што није био случај са цинцарским насеобинама у Србији и у областима преко Саве и Дунава.

Етничких чистих Цинцара нема у Босни већ одавна, јер су Цинцари, одмах по доласку у Босну, отпочели да ступају у брачне везе с православним мештанима. Почетком 20 века изумрли су и последњи претставници цинцарских родова по Босни који су још нешто знали цинцарски, и више у Босни нема никога ко би говорио цинцарски. Због свега тога, врло је тешко, у данашње време, проучавати прошлост Цинцара у Босни. Писаних вести о њима је уопште врло мало, а код наших савременика цинцарског порекла, који су се у свему изједначили с осталим српским становништвом, избледела су и ишчилела предања о пореклу и успомене на претке који су као занатлије и трговци хватали корена у Босни. Последња прилика за дубље проучавање Цинцара у Босни била је крајем 19 века, док је још међу њима било људи који су говорили цинцарски и који су сами или чији су очеви или дедови били родом из Москополља, од Битоља и др. Та прилика је пропуштена, а пропуштена је баш стога што тих Цинцара и није било у знатнијем броју и више се нису много одвајали од своје околине те нису ни скретали на себе пажњу научника и писаца.

Ослањајући се на своја сећања и утиске из детињства, ја сам на својим путовањима по североисточној Босни марљиво распитивао и скупљао грађу о Цинцарима. Овом приликом износим све што се зна и што сам још ја лично могао да сазнам о уделу Цинцара у саставу и у прошлости босанских православних Срба као и о њихову уделу у развитку неких насеља. Нисам сабрао много грађе, али је и ово што сам успео да саберем и сачувам довољно да осветли прошлост и улогу Цинцара у Босни. У току последњег рата пропале су ми многе белешке са доста занимљивих појединости.

РОМАНСКИ ЕЛЕМЕНТИ У БОСНИ КРОЗ ВЕКОВЕ

Доласком на Балканско Полуострво, преци данашњих Срба и осталих Јужних Словена дошли су у непосредан додир са једним, за њих новим, етничким елементом, који ће бити од великог утицаја на даљи развитак балканских Словена и на постанак појединих јужнословенских народа и мањих етничких група међу њима. Били су то балкански староседеоци. Не узимајући у обзир Грке у егејској области, као ни малобројне остатке Трачана, којих ће као посебног народа нестати још у току раног средњега века, поромањени балкански староседеоци (са неким примесама насељеника из разних делова негдашње простране римске царевине) претстављали су главно становништво Балканског Полуострва, особито његова континенталног дела, који ће преплавити Словени.

Испред најезде Словена, ти балкански Романи су се повлачили: склањали су се у утврђене приморске градове и у високе планинске области на југу. Свакако да се нису сви повукли: нешто од тога становништва остало је несумњиво и са-

живело се са словенским дошљацима. Тако на пр. утврђено је да је у месту Брези на доњој Ставњи (срез Високо), у Средњој Босни, била римска колонија која је трајала од 8 до 10 века и пропала негде између 10 и 11 века[1]). Да је и у унутрашњости, а не само у приморју, заостало балканског романског становништва, које се је одржавало неко време међу дошљацима, најбољи су доказ многи називи планина, брда и река, који су остали из пресловенског доба. Био је то први принос балканског романског живља словенским дошљацима. Временом и постепено нестаће непријатељстава и између романског становништва по градовима и словенских сељака и ратника око тих градова, услед чега ће и у јадранском приморју доћи до потпуног пословењивања тог старијег становништва. Тај процес је трајао преко хиљаду година и његове последице су биле врло значајне, особито у културном погледу.

Они балкански староседеоци који су се повукли у планине на југу, где су се претворили у сточаре, после неког времена постали су весма експанзивни, па се са својим стадима крећу на све стране, у правцу високих планина. Они се крећу особито на север, и прелазе Дунав, а крећу се, у више махова, и на северозапад и досежају чак до у Истру. То су добро познати средњевековни *Власи*, сточари, о којима и писани извори сачуваше много помена, а који су, поред тога, оставили много успомена и трагова у називима места, у сточарској терминологији, у народним предањима и др.[2]). Временом, и тих Влаха је нестало, као посебног етничког елемента, на тлу Црне Горе, Србије, Херцеговине, Босне и Хрватске. Само у високој планинској области Пинда — између Словена, Грка и Арбанаса — очувала се је до данас већа група Влаха. И та група, у сталном додиру са поменутим народима, стално је била изложена асимилацији с њихове стране и стога у сталном опадању. После извесног затишја, а под дејством неповољних политичких збивања у Епиру и Јужној Арбанији, особито за време владавине чувеног Али-паше Јанинског (1741—1822), дошло је до нових покрета међу балканским Власима или Цинцарима, и у току 18 и 19 века знатне групе влашких сточара, занатлија и трговаца из те области кренуле су се према северу, али нису досегле далеко и нису могле да се дуго одржавају. Нарочито је био снажан њихов прилив и примеса у дебарској или мијачкој етничкој области. Појединих влашких група има и данас у Македонији и Србији, али су оне све скорашњег порекла и на путу да ишчезну.

Као што је било са Власима у средњем веку по Србији, Босни и др., таква иста је била судбина и свих Влаха или Цинцара који су се иселили, у току 18 и 19 века, из своје матичне

---

[1]) *В. Ђорђевић:* Извештај о ископавањима у Брези 1913. године. Гласник Земаљског музеја у Б. и Х. 1913 417-420.

[2]) О Власима у средњевековној Босни опширније *Мил. С. Филиповић:* Височка Нахија. Српски етногр. зборник XLIII 210-218.

области: и они су се лако и брзо претапали у онај народ у чију су средину долазили, па их је много погрчено и пословењено, а доста их се је претопило и у друге народе. Према статистичким подацима из пописа после првог светског рата, етнички чистих Влаха или Цинцара на тлу Грчке, Бугарске, Арбаније и Југославије било је у свему нешто преко 40.000.

Као што сам поменуо, у области етничког додира Словена и пиндских Влаха било је сталног додира између њих. Међутим, на тлу Босне и Херцеговине до таквог додира и уношења балканско-романских елемената у словенски живаљ долазило је само на махове и у таласима: први пут непосредно по досељењу, други пут под крај средњег века и у почетку турске владавине, а трећи пут у другој половини 18 века, када је у Босну доспела једна мања група тих Влаха, сада под именом Цинцара, Калајџија или Грка, који су дошли као трговци и занатлије. Био је то најслабији влашки талас који је с узбурканог Пинда заљуснуо Босну, а који је само у незнатној мери поцунио празнине што су настале у становништву Босне, која је била искрварила много у ратовима 17 и 18 века и коју су, у исто време, тако често посећивале епидемије куге и глади. Малобројни и далеко одбачени од своје матице, ти Цинцари који су доспели у Босну у току 18 века били су осуђени да се брзо изгубе, и то се је заиста и десило. Ма да се је то десило у току 19 и 20 века, у доба развијене штампе и науке и код нас, процес је прошао готово незапажено. Ови Цинцари, који су се јавили у Босни у току 18 века, немају никакве непосредне везе са Власима на тлу Босне у средњем веку и у рано турско доба, који, уосталом, сви и нису били етнички Власи, јер је међу њима било и много Срба који су називани Власима по свом сточарском занимању. Између средњевековних босанских Влаха, и то оних правих етничких Влаха, и познијих Цинцара у Босни постоји само посредна веза утолико што су и једни и други били делови истог влашког или цинцарског народног стабла. Док су први наилазили као сточари и држали се планина, последњи су наишли пуна три столећа после њих и дошли као занатлије и трговци који су се населили по варошима и трговиштима.

НАРОДНА ИМЕНА КОД ЦИНЦАРА У БОСНИ

Док су претставници балканских Романа у средњем веку код Срба, као и код осталих балканских народа, познати само под именом *Влаха*, па се тим именом често зову и прави Срби који се баве сточарством, потомке средњевековних Влаха савремени балкански народи зову разним именима, веома често Цинцарима. Значајно је да их у Македонији и данас највише зову Власима, па било да се ради о оним Власима који живе као номадски или полуномадски сточари или о онима који живе као занатлије, трговци или интелектуални радници по варошима: готово свака варош у Македонији има своју „Вла-

шку Малу". Ни они сами у Македонији не избегавају назив Влах, али се они у свом језику обично заву *Аромунима* (Ἀρμένγ, Arâmân, Aromăn, Romăn, Râmân) и то им је име веома старо. Међутим, цинцарски суседи и не знају за то њихово народно име, које је сада и у науци одомаћено, већ их зову разним другим именима. У новије време код Срба се је одомаћио назив *Цинцари*, који се употребљава у првом реду у односу на аромунске трговце и занатлије, који су се насељавали међу Србима, а од Срба су то име прихватили и Румуни и Мацари.

У науци још није објашњено порекло и значење имена „Цинцарин". Постоје само разне претпоставке. Нећу се упуштати у расправљање о томе, али ћу се ипак задржати, овом приликом, на питању о старини тог етничког имена. До сада се је сматрало да је најстарији помен имена Цинцарин из 1777 године, и то из Славоније[1]). Међутим, има помена тог народног имена који су још старији. Најстарији мени познати помен је из 1718 године. По једном запису, принц Евгеније Савојски освојио је Београд 1718 па је, по закључењу мира између Аустрије и Турске, поставио капетане по окупираној Србији. Међу њима је постављен, четрнаести по реду, и „Коста капѣ тань, родом Цин(ца)рь, Паћарину (тј. Параћину) кр(е)пки стража от Ниша, на Рашавѣ погибѣ"[2]). Год. 1762 помињу се у Сарајеву, међу православним градским становницима, шездесетитри човека као Цинцари, а по занимању као свилари („ипекчије")[3]). У Новом Саду име Цинцарин се јавља 1774: прелазећи у аустријско поданство, у Новом Саду, положио је, 18 октобра 1774, заклетву на верност, и то на српском језику, Георгије Јанковић, „natione Graeco-Valachus vulgo Czinczar", кујунџија из Грабова[4]). Као што ће се видети из даљих излагања, у Сарајеву је било Цинцара и пре 1762, већ у 17 веку, а у Војводини их је било, врло вероватно, такође још у 17 веку, али под именом Грка.

Име *Цинцарин*, као народно име, јавља се, према изложеноме, поуздано тек у првој половини 18 века. Врло је вероватно да је оно и знатно старије. Исто тако, врло је вероватно да је оно у некој вези и са родовским и топографским називима од истог корена, међу којима има и таквих који су сасвим истог облика. Не узимајући у обзир таква имена сасвим скорашњег постанка, која су настала у вези са кретањима и досељавањима Цинцара у току 18 и 19 века, навешћу нека имена која су несумњиво много старија. Тако на пр. у Кучима, у селу

---

[1]) Тај помен је у књизи *Taube:* Slavonien II 21. Пошто до те књиге нисам могао да дођем, наводим према цитату код *Рад. М. Грујића* (у приказу књиге Д. Ј. Поповића: О Цинцарима). Гласник Скопског научног друштва V 347.

[2]) *Љуб. Стојановић:* Стари српски записи и натписи, бр. 5371.

[3]) *Влад. Скарић:* Сарајево и његова околина (Сарајево 1937) 138.

[4]) *Васа Стајић:* Цинцари у Новом Саду. Гласник Историјског друштва у Новом саду IX 261.

Косору, има *Цинцар-Убао*. Испитивач Куча, Ј. Ердељановић није у самом народу могао ништа да дозна о постанку тог необичног имена[5]). Иначе, у Црној Гори Цинцаре зову Гогама. У северозападној Босни има велика планина *Цинцер*. Та два назива су очигледно веома стара. То се не може са таквом сигурношћу рећи и за комплекс земљишта у селу Трстеној (под Лисцем, у пределу Пољаници), који се зове *Цинцарин*[6]), као ни за име села *Цинцари* у насељу Тупанарима (Власенички срез, Босна). Међу дубровачком властелом био је род *Цинцуловићи*: већ 1423 помиње се властелин Мароје Цинцуловић[7]). А у селу Орашцу, у околини Дубровника, помиње се, 1498, 1672—1673 и 1731, род с презименом *Цинцо*[9]), а на Шипану, у времену од 1600—1676, род *Цинцини*[10]). Презиме Цинцаревић или Цинцо није ретко међу данашњим становништвом и обично одаје цинцарско порекло оних који носе таква презимена. Али, увек не мора да буде тако. Тако на пример у селима Мильевићима и Пресјеници и у граду Сарајеву има род *Цинцовићи* или *Цинцо*, који су старином из Бањана[11]). У Бањанима уопште нема Цинцара. *Цинцаревићи* у селу Врагочаници, у околини Ваљева, старином су из околине Мостара[12]), где такође нема Цинцара. Изгледа да њихово презиме није у вези са цинцарским народом, јер Цинцара уопште није било у околини Мостара, а у самом Мостару су били веома ретки, па и то тек у новије време. У Пожеги (ужичкој) живи род *Цинцови*, досељени из Радоиње[13]). Такође у околини Прибоја има род *Цинци-Цинцовићи*, који су чисто српског порекла а старином из Васојевића. Њихов предак је добио надимак „Цинцо" по некој капи коју је донео као кириџија из Скопља, у првој половини 19 века, и носио. Један муслимански род у селу Варошкој Ријеци (Бос. Крајина) носи презиме *Цинци*[14]).

Поред имена Цинцарин, које је као народно име познато у Босни још из 18 века, за претставнике тог народа употребљавана су и у Босни, као и у другим земљама, и разна друга

---

[5]) *Ј. Ердељановић:* Кучи. Српски етногр. зборник VIII 52, 100.

[6]) *Р. Т. Николић:* Пољаница и Клисура. Српски етногр. зборник VI 81, 195.

[7]) *М. Пуцић:* Споменици, српски II. 79.

[8]) *И. Синдик:* Дубровник и околина. Српски етногр. зборник XXXVIII 148.

[9]) Нав. дело 174-176.

[10]) Нав. дело 179.

[11]) *С. и В. Трифковић:* Сарајевска околина. Српски етногр. зборник XI 109.

[12]) *Љуб. Павловић:* Колубара и Подгорина. Српски етногр. зборник VIII 491, 612.

[13]) *Љуб. Павловић:* Ужичка Црна Гора. Српски етногр. зборник XXXIV 118.

[14]) *М. Карановић:* Поуње у Бос. Крајини. Српски етногр. зборник XXXV 418.

имена. Чак су друга имена била и чешћа и познатија него ли име Цинцарин.

С изузетком цинцарске групе у Сарајеву, остали Цинцари у Босни називају се, све док су постојали као посебна етничка или социјална група, *Калајџије*, и то је име у Чипуљићима и у северној Босни било много познатије и у много већој употреби него ли име Цинцарин. И сами припадници те групе често се зову тако, а њихова околина их редовно зове тим именом. У Босни је чест случај да се једно насеље састоји од више делова са становништвом различите вере и народности, па се онда поједини делови насеља или суседна насеља истог имена разликују по томе што се имену насеља додаје и ознака које је вере или народности његово становништво. Тако на пример у Срезу дервентском имају села Календеровци Српски (тј. православни) и Календеровци Турски (тј. муслимански). По том начелу, и делови насеља у којима су се били сместили досељени Цинцари прозвани су Калајџијама, по том за њих у Босни уобичајеном имену. Велико насеље Бијела у Брчанском срезу, у ствари данас три насеља, дели се на Бијелу Латинску (католичку), Бијелу Хришћанску (православну) и Бијелу Варош или Бијелу Калајџије, онај део где су били Цинцари. Тако исто, и Поребрице и Зовик имају своје делове који се зову Калајџије. Цинцарски језик у северној Босни редовно се зове *калајџијским*, а калајџијским се зову и поједина јела[15]) и обичаји, карактеристични за ту групу.

Име Калајџије као народно или етничко име било је познато и изван Босне. Оно је било познато и у Хрватској, и то је име доводило у забуну поједине писце, пошто се ти људи у Хрватској нису бавили калајџијским занатом. Тако је Мат. Грбић тврдио у „Карловачком Владичанству" да су Калајџије били рибари, а Мојо Медић („Стражилово" IV) да су били трговци-торбари. Поводом тога, објавио је Н. Ф. у „Босанској Вили" за 1894 краћи прилог с објашњењем тог имена. Писац тог прилога је Нико Фуфић, трговац и велики српски народни добротвор из Травника, који је, врло вероватно, и сам пореклом од Цинцара. Насупрот М. Грбићу и М. Медићу, Фуфић сматра да су Калајџије били прави калајџије и да су и оне православне породице, које су се биле доселиле у Карловац и називале се Калајџијама, биле калајџије, које су морале оставити свој стари занат и лаћити се нечега другога, јер није било услова за њихов занат у тој средини. Природно је било да се одају риболову или торбарењу, јер ти послови не изискују готово никакве спреме. То своје мишљење Фуфић заснива на чињеници да је крајем 18 или почетком 19 века једна повећа

[15]) Као особитост помињу се два „калајџиска" јела: *калајџиским буреком* зове се у Модричи и Бијелој и сада пита с месом која се не прави у гужве, као што се обично чини у Босни, него се коре полажу једна по другој, а *буковале* је нарочито њихово јело које се прави тако да се врућа проха (кукурузни хлеб) смрви, помасти или позеитини и поспе сиром.

група „Караулаха" калајџија била доселила у Чипуљиће, који се још и тада (1894) баве калајџијским занатом и свој стари језик, којим се још једино служе као својим тајним језиком, зову „калајџински језик"[16]). И међу Цинцарима, који су се били населили по северној Босни, у прво време било је сразмерно доста стално настањених калајџија, који су тај занат морали временом да напусте, јер није било услова за њега, па су калајџијске услуге обављали чипуљићке амбулантне калајџије. Овде треба да напоменем да калајџијски, као и блиски му казанџијски, занат претстављају карактеристичне цинцарске занате. И данас по варошима Македоније, особито у Крушеву, Прилепу, Струмици и др., казанџије и калајџије су готово једино Цинцари или Власи.

Цинцари су уопште били велики приврженици грчке цркве и грчке просвећености, и радо се јавно служили грчким језиком, па су се веома радо издавали за Грке и сами себе сматрали *Грцима*, па их тако често звала и њихова околина. Тога је било особито по Војводини, али и по Србији, Хрватској и др. У мањој мери било је тога и у Босни, нарочито код Цинцара по већим варошима, те је, стога, тешко у сваком случају утврдити да ли је нека породица била грчка или цинцарска. Како је, с друге стране, по градовима у Босни, особито у Сарајеву, било и правих Грка, то је разлог да је знатно отежано проучавање Цинцара у Босни. Тако на пример, врло је вероватно да су неки од „Грка", који се помињу у Сарајеву у току 17 и 18 века у ствари били Цинцари и да је био Цинцарин или Грк онај Јанко, који је умро од куге 1763 негде у Босни[17]). Угледан трговац у Дервенти, пок. Никo Куковић, цинцарског порекла, бранио се је 1914 од аустријских власти да не страда као Србин тиме што је тврдио да је „Грк". Докле су, пак, босански Цинцари у неким местима ишли у томе, показаће ови примери. У сарајевској српској цркви било је шездесетих година 19 века тога да су се појединци утркивали за певницом да неке песме отпевају на грчком[18]). У животу православне општине у Тешњу, Цинцари су били од великог утицаја. Слушао сам да се је раније у цркви у Тешњу пола литургије певало на грчком а пола на црквенословенском, а у мањој мери на грчком и до 1885. Било је то утицајем Цинцара и сарајевских митрополита Грка, који су опет у свему слушали њих.

Док у Метохији, на Косову и у Старој Рашкој зову *Гогама* Цинцаре уопште, тим именом звали су у Црној Гори и Србији, у раније време, зидаре, а ти зидари су били обично Цинцари од Крушева, Охрида и др. Па и у Босни је било тога

---

[16]) *Н. Ф.*: Калајџије. „Босанска вила" 1894 55-56.

[17]) *Љуб. Стојановић*: нав. дело, бр. 3228.

[18]) Доцније, око 1900, за неколико цинцарских и грчких породица у Сарајеву било је уређено па је на дан св. цара Константина и царице Јелене у православној саборној (новој) цркви служена литургија на грчком језику.

да се неки зидари са стране зову Гогама. Тако на пр. на Гласинац су долазили, последњи пут око 1910, Гоге, мајстори који су градили чатрње. Нисам могао да сазнам одакле су они били. Врло је вероватно да су неки од родова Гога или Гогића по Босни цинцарског порекла. Тако на пр. у Зворнику, где је било више родова цинцарског и грчког порекла, једна махала се зове *Гоге*. Мајстори „Гоге" су долазили у Босанску Крајину[19]). У Зијемљи, у Херцеговини, живи у народу предање о неким *Гогама*[20]). У самом Дубровнику има род *Гоге*, досељен из српског приморја, а у селу Чепикућама, у околини Дубровника, род *Гоге* (помиње се 1831), чији је предак дошао из Србије око 1821[21]). Карактеристично је да на полуострву Рату зидаре из Попова зову „гези"[22]).

Тек недавно (1946), сазнао сам да саме Калајџије из Чипуљића свој тајни говор (а то је уствари цинцарски) називају *влашким*. Изразе „Влах" и „влашки" нисам иначе другде чуо нити их је ко други забележио у вези са босанским Цинцарима.

ВРЕМЕ ДОСЕЉЕЊА ЦИНЦАРА И БОСНУ

Не може бити ни најмање сумње о томе да су Цинцари, који се јављају у Босни средином 18 века, били досељеници у тој земљи. Нажалост, не може се утврдити тачно које су се године појавили први Цинцари у Босни као ни то да ли су досељавале само поједине породице или су долазиле групе и на махове. Писаних вести о досељавању Цинцара у Босну нема, па смо у погледу одређивања времена њихова доласка упућени на писане вести о њихову присуству у Босни и у суседству и на њихова предања о пореклу као и на чињенице из других области.

Према многим знацима, изгледа да и за Босну вреди оно што је проф. Душан Ј. Поповић утврдио за крајеве преко Саве и Дунава у којима је било Цинцара, наиме да смо ту имали односа са Цинцарима већ у 17 веку (и пре 1690), а да су се Цинцари почели досељавати у већој мери после Пожаревачког мира (1718). У Новом Саду и у Осеку порастао је број цинцарских кућа нарочито после поновног пада Београда под Турке (1739), када су се многи београдски трговци преселили у те вароши. Све те сеобе биле су, углавном, од мањег значаја. Тек од шездесетих година 18 века осећа се знатнији прилив Цинцара у наше крајеве. Одлучан моменат у сеобама Цинцара у наше земље наступио је 1769, када је први пут разорено Москопоље[1]). Москопоље је страдало још у два маха — 1788 и

[19]) *М. Карановић:* нав. дело 316.
[20]) *Ј. Дедијер:* Херцеговина. Српски етногр. зборник XII 240.
[21]) *И. Синдик:* нав. дело 125, 126, 232.
[22]) *Н З. Бјеловучић:* Полуострво Рат (Пељешац). Српски етногр. зборник XXIII 204.
[1]) *Д. Ј. Поповић:* О Цинцарима (II издање, Београд 1937) 34-35.

1821 — и та су страдања била повод новим расељавањима Цинцара[2]).

Москополье је било велика и напредна варош, која се је крајем 17 и у почетку 18 века била нагло развила и имала, по једном писцу, 80.000 становника, све самих Цинцара. Варош је била значајна и по својим културним настојањима и успесима: ту је, поред чувене школе, била основана, већ око 1730, и штампарија. И ту, у том највећем и најнапреднијем цинцарском насељу, у школи и у цркви владао је грчки језик, али се већ тада јављају и почеци праве цинцарске писмености и цинцарског националног покрета. Нажалост, полет у развитку тог града није трајао дуго, и сабрано богатство у граду било је такође узроком његова страдања. Год. 1769 Москополье страда први пут: околни муслимански Арбанаси напали су на град и готово га уништили, а Москопољци су се разбегли. Било је у том нападу и политичких мотива (освета за акцију Руса против Турске и за устанак на Пелопонезу, а неког покрета је било и у самом Москопољу), али и чисто пљачкашких. После тога, град се је опет почео да обнавља, али је поново страдао 1788 и 1821, оба пута као жртва моћног Али-паше Јанинског. После тога, Москополье више никада није могло да буде оно што је било раније, а Москопољци су се расули надалеко и оживели трговину у многим другим градовима[3]).

Може се сматрати као сасвим поуздано да је Цинцара било у Сарајеву, па вероватно и другде у Босни, већ у 17 веку, иако се не помињу под тим именом. Међу православним становништвом Сарајева у 17 веку помињу се више пута Грци као и неки други туђини. Пошто су се Цинцари врло често издавали за Грке и околина их сматрала Грцима, већ и на основи тога може се претпоставити да је и међу сарајевским „Грцима" било Цинцара. И заиста, поред таквих који су били прави Грци, што се види по томе што се они зову по земљи или месту одакле су, као на пр.: Јован Виритлија (Крићанин) и Хаџи Никола Селаниклија (Солуњанин), било је и таквих чија презимена показују да су то били несумњиво Цинцари. Такви су: Иван Грк Гушти (1683 и 1700 год.) и Михо Фишо (1682 год.)[4]) Наиме, значајна је особина Цинцара да су им родовска презимена обично двосложна и да се свршавају на самогласник: Бога, Баја, Мапо, Пачу, Питу итд. Гуши и Фишо су, према томе, несумњиво били Цинцари. Врло вероватно је био Цинцарин и Никола терзија Грк, који се помиње у Сарајеву 1682 год.[5]): терзијски занат спада у карактеристичне цинцарске занате и преци многих цинцарских родова по Босни били су терзије. Тако је, дакле, Цинцара било у Сарајеву и у Босни

[2]) Нав. дело 37-39.
[3]) Опширније о Москопољу *Д. Ј. Поповић:* нав. дело 35-42.
[4]) *В. Скарић:* Српски православни народ и црква у Сарајеву у 17 и 18 веку (Сарајево 1928) 56, 146, 152.
[5]) Нав. дело 149.

већ у другој половини 17 века, али су то били ретки појединци или поједине породице. Тек после неколико десетина година, у другој половини 18 века, појавиће се у Босни Цинцари у знатнијем броју.

Прве поуздане вести о присуству Цинцара у Босни су из Сарајева, где их је несумњиво било већ око 1750. Значајно је да је тада било у Сарајеву Цинцара са породицама: наиме, год. 1753 родио се је у Сарајеву чувени барон Симеон (Ђорђе) Сина, оснивач једне од највећих банкарских и трговачких кућа у свету, са седиштем у Бечу. Проф. Д. Поповић претпоставља да су Сине биле дошле у Сарајеву око 1750[6]). Ја сам у Велесу забележио предање да су Сине, селећи се из своје првобитне постојбине, провели неко време у Велесу. Поред породице Сине могло је тада бити у Сарајеву и других цинцарских породица и самаца-печалбара. Год. 1762 помињу се у Сарајеву 63 Цинцарина (а неки се помињу 1769). Цинцари који се помињу 1762 били су, по занимању, свилари (ипекчије). „Гледајући на њихова имена и презимена, било је међу њима несумњиво Грка и Цинцара, али и Срба с југа Балканског Полуострва. Чини се, да они нису били стални сарајевски становници, него су долазили као печалбари, па се у Сарајеву бавили коју годину или у сезони свога рада. Од оних, који су се ипак стално настанили, потјецаће понека сарајевска породица 19 вијека". Нажалост, В. Скарић није изнео имена свих тих Цинцара него је, примера ради, навео само неколика од њих, и то: Јанко Ђурић, Наста Михајиловић, Димо Дамјановић, Тодор Јанковић, Врето Нешковић, Костадин Николић и Грушо Тодоровић. Сасвим умесно, Скарић закључује, по тим именима и презименима, да су многи међу њима несумњиво Цинцари или Грци[7]). Та група од 63 Цинцарина била је доста велика група Цинцара у једном месту, а нарочито за Сарајево онога времена, у ком су хришћани били, у односу према муслиманима, незнатна мањина.

Цинцари су, уопште, врло покретљив свет. Највећи део Цинцара и раније, па и данас, живи од сточарства, и ти цинцарски сточари се крећу по балканским планинама и низинама као полуномадски или номадски сточари. Имућнији од њих напуштају такав живот и одају се трговини и занатима, па прелазе у вароши или у велика села која личе на вароши. То је процес који се код њих врши столећима, па се може и данас да посматра. Али и они Цинцари који се одају трговини и занатима обично их обављају као путујући трговци и занатлије или као печалбари. Први Цинцари су ишли у некадашње аустријске и угарске земље као самци, остављајући породице у својим селима или варошима, па су се враћали у постојбину после неколкио година или су, с времена на време, само обилазили своје породице. Пошто аустријским властима

[6]) Нав. дело 150-151.
[7]) Нав. дело 56; — : Сарајево и његова околина (Сарајево 1937) 138.

таква кретања нису била по вољи, оне су својим мерама много утицале да се убрза и појача стално настањивање Цинцара у областима преко Саве и Дунава. Међутим, по самој Турској било је свуда, особито дуж важнијих трговачких друмова, Цинцара који су држали под закуп ханове или се бавили трговином и занатима у виду печалбарског рада. Од тих станица постаће доцније цинцарске колоније, кад појединци преведу и своје породице. Тако на пр. у самом Скопљу још шездесетих година 19 века није било цинцарских породица него је око двадесет Цинцара златара, терзија и ханција становало по хановима[8]). И данас има много цинцарских породица у Битољу, Магареву, Крушеву и др., чији одрасли мушкарци бораве и раде у Египту и др., па или породице посећују њих или они посећују своје породице.

Одакле, из којих су места били Цинцари који се помињу у Сарајеву 1762, не знамо. Као што сам показао, несумњиво је да је таквих дошљака било у Сарајеву и много раније, а врло је вероватно да их је било и у другим већим местима у Босни. Понајпре их је могло бити у Бањој Луци, Мостару и Зворнику, обзиром на трговачке везе тих градова с унутрашњошћу Турске. Затим, уз грчке владике, који су од 1766 долазили на епископске катедре у Босни и Херцеговини и ко и су са собом доводили придворно свештенство и своје сроднике, могао је такође доћи који Цинцарин и у то ранije време, као што су неки поуздано и дошли уз владике у Мостар и Зворник нешто доцније.

Сва општа и посебна родовска предања код цинцарских потомака изван Сарајева упућују на другу половину 18 века као на доба када су се њихови преци доселили у Босну. Тако је Н. Фуфић тврдио да се је повећа група „Караулаха" калајција доселила у Чипуљиће код Бутојна крајем 18 или почетком 19 века[8a]). И Г. Вајганд слушао је у Чипуљићима, почетком 20 века, да су Калајције дошле у то место пре 150 година из Румелије[9]). И то предање, дакле, упућује на другу половину 18 века. На основи свега што је сазнао испитујући порекло становништва у североисточној Босни, д-р Р. Јеремић је дошао до закључка да је око петнаест породица Цинцара из Македоније дошло у Бијелу, Зовик, Модричу и Поребрице пре 150 година (писано 1923 год).[10]), дакле, средином друге половине 18 века. Ја сам се лично дуже времена бавио проучавањем варошице Модриче и обишао сва места у североисточној Босни у којима је било Цинцара. И, сва моја настојања да из предања сазнам нешто више о времену доселе-

[8]) *Јован Трајковић:* Егзархијске агитације у Скопљу 1869 и даље. Гласник Скопског научног друштва II (1927) 238, 240.

[8a]) Босанска вила 1894 55.

[9]) *J. Weigand:* Rumänven und Aromunen in Bosnien. Jahresbericht des Institutes für rumänische Sprache XIV (Leipzig 1908) 178.

[10]) *Р. Јеремић:* О пореклу становништва Тузланске области. Гласник Географског друштва VII-VIII (Београд 1923) 152-153.

љења те групе Цинцара свела су се на исти резултат до ког је дошао и д-р Јеремић, тј. да су они дошли у другој половини 18 века. Вероватно су дошли непосредно после првог страдања Москополља (1769), ако не и пре.

У Новом Саду рачунало се је међу Цинцарима, 1783, да ће, кад се сагради „грчка" школа у Новом Саду, у Нови Сад доспети и многи њихови сународници из Босне и Србије[11]). Мислили су, свакако, у првом реду на Цинцаре у северној Босни, који су им били близу и који су, према томе, већ били као насеља стабилизовани и економски се већ подигли. Има један поуздан писани податак који говори у прилог те претпоставке. Деведесетих година 18 века новосадски Грци и Цинцари водили су борбу да добију свештеника који зна грчки и грчко-влашки. Год. 1792 кандидују они за тај положај Георгија Николића Балту, који је поднео неких осам уверења од високих аустријских официра, која су сведочила о ванредним заслугама које је стекао од 1781 до 1791 за аустријску војску. Рођен у Зовику у Босни, он је, 1781, био на руци Николи Радимировићу, кога су Аустријанци били изаслали у Србију и у Босну да изради карту путева и градова, и спасао му живот, а тиме и тајну његова ухођења. 1786 и даље он је и сам вршио обавештајну службу уз хонорар од 300 форинта годишње и, излажући свој живот опасности, ишао чак у Скадар. 1791 прешао је он у Грк у Срему, где је, поред осталога, дао и тај податак о себи да га је за свештеника рукоположио зворнички митрополит Герасим (који се, као зворнички митрополит, помиње први пут 1777). У извештају о попу Георгију вели се да је способан за пароха, „обаче немирности у себи много содержит". 4 септембра 1793 оверио је он код редовног нотарија новосадског магистрата препис тих уверења, а 10 октобра исте године већ је имала бачка Конзисторија прилику да одговара на боље инструисану молбу новосадских Цинцара. Сад, они иште право служења, проповедања и исповедања за човека који је „особитују рефлексију и призреније заслужил" (насупрот једном ранијем кандидату кот је Конзисторија одбијала, јер да нема заслута за аустријски владалачки дом). Конзисторија је одбацила његову молбу под изговором да нема упражњеног места, али се он ипак 1796 помиње као новосадски парох[12]). Тај податак казује много. Он казује у првом реду да је цинцарска општина у Зовику у то време била угледна и напредна, кад је имала таквог свештеника. Ако би он био и родом из Зовика, као што је забележено, онда би то значило да је у Зовику било Цинцара и пре 1769, јер је поп Ђорђе морао имати најмање 25—30 година, кад је 1781 ступио у аустријску поверљиву службу. Обзиром пак на то да он грчко

[11]) *В. Стајић:* пом. рад 266-267.

[12]) Пом. рад 274; — : О Цинцарима. Летопис Матице српске CCCXV (1928) 289-290. — *Д. Р.:* Пребегли из Србије на ову страну 1791. свештеници и калуђери. Српски Сион XIV (1904) 113.

теолошко образовање није могао стећи у тадашњој Босни, дубоко сам убеђен да није био родом из Зовика него да је он лично био досељен однекле, понајпре из или од Москополља. Борђе је умро у Новом Саду: помиње се као покојник 1813, када му је умрла жена[12a]).

Од цинцарских насеобина изван Босне била је босанским цинцароким насеобинама најближа она у Славонском Броду, коју је од Босне и од Цинцара у Босанском Броду делила само река Сава. Вероватно је и ту било Цинцара и од раније, као што се поједине цинцарске породице по варошима у Хрватској, Славонији и Срему помињу у току читава 18 века, већ од 1702. Главно насељавање Цинцара у Славонском Броду било је после првог страдања Москополља (1769). Проф. Д. Ј. Поповић забележио је у Броду предање да је тада једна већа група Цинцара, од приближно 150 душа, прешла Саву код Босанског Брода под вођством попа Јана (Јање) Капмара. Он је тешком муком довео ту групу у Славонски Брод, а одатле су се неке породице и појединци разилазили по бившој Аустрији. Та група је била пореклом претежно из Москополља и Шиписке[13]). У Славонском Броду првобитно су становали само католици, и тек у току 18 века дошло је неколико православних породица. Поједине породице су, дошле из Србије и Бугарске. „Највише је ипак источно-православних обитељи дошло из Македоније, да се утну турском насиљу." Тек око 1780 сазидана је у Броду прва православна црква св. Ђорђа и тада уређено посебно гробље за православне, а тек 1800 основана православна бродска парохија[14]). Досељеници из Македоније у Славонском Броду били су „калајџије" и њих су Хрвати звали Грцима, премда нису сви били грчкога порекла. Неки од тих „калајџија" у Славонском Броду стекли су трговином знатан иметак. Међу трговцима који се помињу као кућевласници, 1786, налазе се и имена: Коста Димовић, Ђоко Фушар, Станко Димовић[15]). Ти су сигурно били Цинцари, а вероватно и још који. Изнећу још два податка о Цинцарима у Славонском Броду, који говоре у прилог претпоставке да је главно насељавање Цинцара у Босни и у Славонском Броду било после 1769 а пре 1780. У Славонском Броду умро је, 28 августа 1786, у старости од 60 година, Хаџи Врето Баровић, житељ бродски, „рокден у Мацедонї и варошь Москополѣ"[16]), а 19 јануара 1787 је умро Сашко Димовић, који је био стар 70 година и који је био такође рођен „во Мацедонї и, вароши Москополѣ"[17]). Ти људи су, дакле, рођени и своју младост провели у Москопољу у првој половини 18 века.

[12a]) *В. Стајић:* Грађа за културну историју Новог Сада 136.
[13]) *Д. Ј. Поповић:* нав. дело 37-39.
[14]) *Dr. Rudolf Horvat:* Hrvatska prošlost I (Zagreb 1940) 150.
[15a]) Нав. дело 147.
[16]) *Љуб. Стојановић:* нав. дело. бр. 3570, 10366.
[17]) Нав. дело, бр. 3584.

Према изложеном, *главно досељавање Цинцара у Босну пада у другу половину 18. века, вероватно око 1770, када су се населиле неколике мање групе њихове у разним местима.* Појединачних досељавања, особито у веће вароши, било је и пре и после тога времена.

Собом су били захваћени у првом реду трговци и занатлије, дакле варошко становништво, и у томе је највећи значај доласка тих Цинцара: једни од њих доносе собом своје трговачке везе и богата трговачка искуства, а поред тога свакако и капитале у злату, а други долазе као занатлије (терзије, калајџије), толико потребне у тадашњем нашем друштву. Затим, треба нарочито имати у виду да они долазе у Босну, чије је становништво услед честих ратова и ратних операција у току 17 и 18 века било веома проређено и осиромашило те је било довољно могућности и изгледа да дошљаци себи створе егзистенције. С друге стране, већина њих се је населила око седишта Градашчевића, рода који је крајем 17 века побегао из Будима у Босну, временом добио наследно капетанство у Градачцу и развио се у моћан феудалски род чија је моћ почела да се јаче осећа баш у другој половини 18 века. Тим Градашчевићима је било много стало да на својој земљи имају вештих трговаца и занатлија, који ће задовољавати њихове повећане прохтеве за бољом робом и израђевинама, а истовремено повећати њихове приходе, имање и углед. Вероватно је исти случај био и код досељавања Цинцара у Чинуљиће, где је владао други моћан род, позније познат под именом Сулејманпашића.

Собом Цинцара трговаца и занатлија била је захваћена можда и која сточарска породица. Тако на пр. Тулићи у Модричи знају да су им преци дошли из Битоља и да су дошли као сточари. Том собом било је захваћено и нешто словенског елемента из Македоније. Тако на пр. Јовичићи у Модричи знају да су им стари дошли из околине Битоља и да су се некада звали Черешаревићи, а кад су дошли у Бијелу били су истовремено терзије и тежаци, и то као чивчије. Њихово старо презиме и занимање указују на то да нису били Цинцари.

Ти Цинцари, који се од средине 18 века јављају у Босни у већем броју, претстављају за Босну нов етнички елеменат, јер су ти Цинцари сви од реда досељеници: сва општа предања о њихову пореклу, као и предања о пореклу појединих родова, упућују на област која обухвата Битољ и Москополје. *Ти Цинцари по Босни, дакле, немају никакве везе са Власима који су живели у средњем веку по Босни односно не могу се сматрати њиховим непосредним потомцима.* Али, као што су се и ти средњевековни Власи изгубили претапањем у Србе, то исто се је десило и са Цинцарима: отргнути надалеко од своје матице, лако подложни асимилацији, а напавши се у истоверној средини, они су се лако и брзо претапали у Србе. То пре-

тапање је ишло утолико брже и лакше што су одмах од почетка Цинцари били упућени на женидбене везе са Србима, што су као трговци и занатлије могли да опстану само прилагођавајући се новој средини, а много је доприносило и то што нису имали посебну црквену организацију него се прикључили православним Србима у цркви и омладину слали у српске школе.

ПРЕГЛЕД НЕГДАШЊИХ ЦИНЦАРСКИХ НАСЕОБИНА И РОДОВА ПО БОСНИ

Према нашем досадашњем знању, најстарија цинцарска насеобина у Босни је сарајевска, а најзанимљивија и најдуже се је одржавала насеобина у Чипуљићима код Бугојна. Нажалост, баш ни једна од тих двеју колонија није била предмет исцрпног и стручног проучавања. Готово никаквих података нема о негдашњим Цинцарима у Бањој Луци, а уопште се не зна да ли их је било у другим варошима северозападне Босне.

Обзиром на њихове међусобне везе, старост и начин постанка, негдашње цинцарске насеобине по Босни могу се поделити у неколике групе. Једну групу чине међу собом издвојене насеобине по већим трговачким местима, као што су: Сарајево, Бања Лука, Зворник и Мостар, где су се Цинцари насељавали постепено и, како изгледа, појединачно. Другу групу чини низ негдашњих цинцарских насеља у подгорини Мајевице и Требаве: Зовик, Бијела, Поребрице, Трамошница и Модрича. Та насеља претстављају појаву и последице смишљене колонизације у области којом су господарили Градашчевићи. Ти Цинцари су дошли у један мах и с породицама и држали су се прилично дуго као једна група. Доцније су многе породице из тих места прешле у Тузлу и Брчко као и у нека мања места у истој области. Вероватно је на исти начин као и та група насеља под Мајевицом и Требавом постало и цинцарско насеље у Чипуљићима, тј. одједанпут извршеним пресељавањем већег броја Цинцара калајџија, који су се населили на тлу где су господарили Сулејманпашићи. Неки су доцније прешли из Чипуљића у Бугојно а има их расељених и по другим местима у Босни. Од првобитне цинцарске насеобине у Тешњу настала је група мањих насеобина у варошима око доњег тока Укрине и Босне: Добоју, Дервенти и Бос. Броду. Цинцарска насеобина у Тешњу била је као посредник између чипуљићке и мајевичко-требавске групе и у тесним везама с њима обема (в. картографску скицу у тексту).

I

ИЗОЛОВАНЕ ЦИНЦАРСКЕ НАСЕОБИНЕ ПО ГРАДОВИМА

Сарајево. — Цинцара је било у Сарајеву несумњиво већ у 17 веку, иако се не помињу баш под тим именом. У то време

било је у Сарајеву више лица која се помињу као „Грци", а под именом грчким пролазили су у нашим земљама врло често Цинцари. Као што сам већ изнео, несумњиво су од тадашњих „Грка" у Сарајеву били Цинцари: Михо *Фишо* (1682) и Иван Грк *Гушић* (1683, 1700): њихова презимена су у облицима који су веома карактеристични баш за Цинцаре. Вероватно је да су, сем те двојице, били Цинцари и неки од следећих сарајевских становника из 17 века: Илија Грк мум-

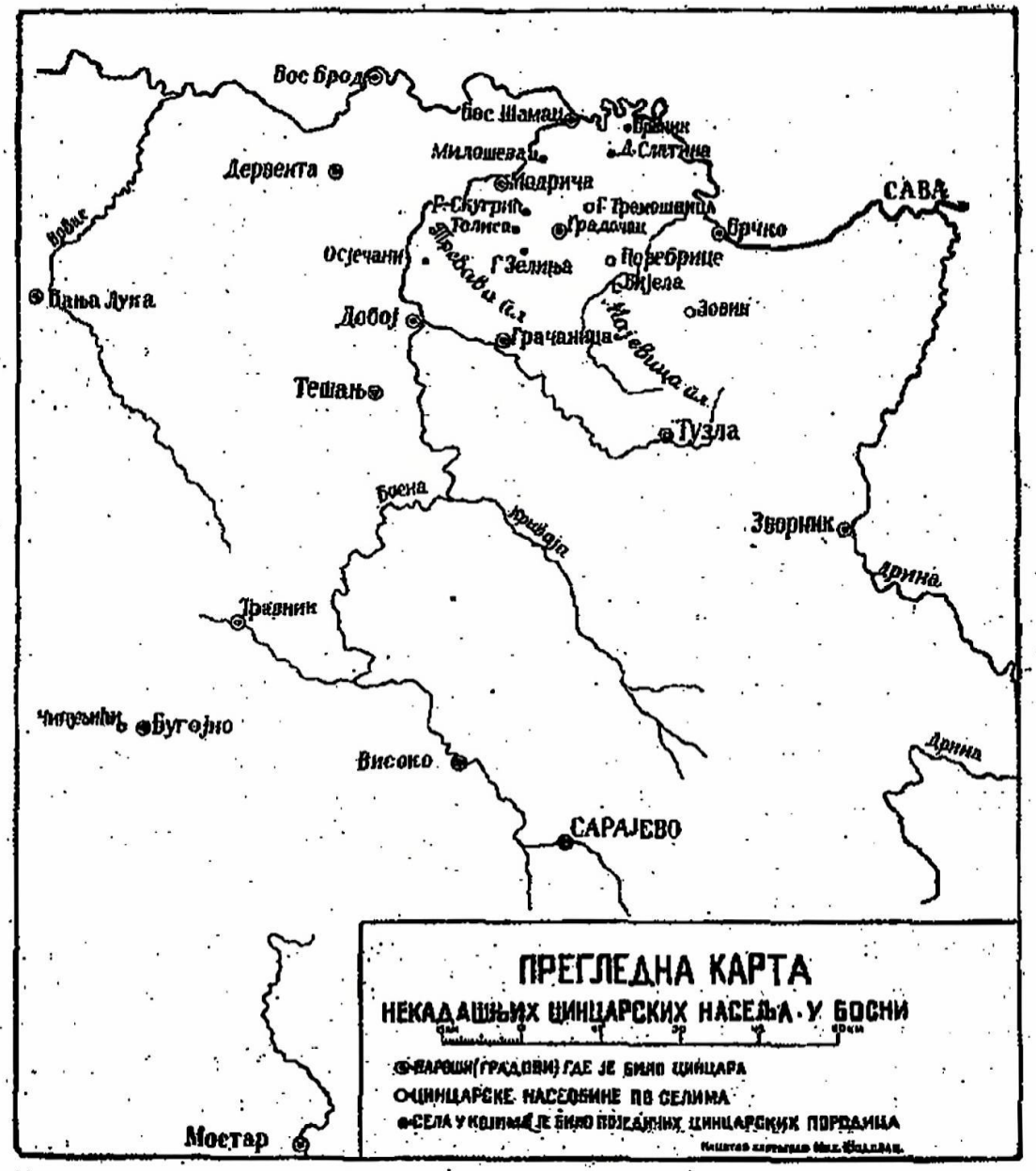

ција (1669, 1682), Никола Грк ћурчибаша (1669), Никола терзија Грк (1682), Петар Грк (1682), Јанко калајџија (1682), Христовој калајџија (1682), па Димо Грк (1695, а од 1704—1740 зове се Хаџија или Хаџи Димо Грк). Затим, врло је вероватно да су били Цинцари и ови „Грци" који се помињу у првој половини 18 века у Сарајеву, сем Хаџи-Дима: Лазо Грк (1714), Јанко Дмитровић Грковић.[1])

[1]) *Влад. Скарић:* Српски прав. народ и црква у Сарајеву... 141-152.

Ти први Цинцари у Сарајеву били су вероватно трговци и занатлије печалбари, који су долазили у Сарајево крећући се добро познатим босанским друмом, једним од најважнијих трговачких путева на Балкану, јер су ти путеви одређивали природне правце кретању и ширењу Цинцара у њиховим привредним путовањима, а то су били уједно и правци њихових метанастазичких кретања. Неки су можда већ тада живели у Сарајеву с породицама. Тако на пр. Димо Грк, који се помиње у Сарајеву између 1695 и 1740, вероватно је био с породицом у Сарајеву, јер се доцније помиње и Хаџи Јово Димић (1783, 1793)[2]), сигурно Димов син. Око 1750 била је у Сарајеву, као што сам поменуо, и цинцарска породица *Сина*, и у Сарајеву се је родио доцнији бечки барон Ђорђе (Симеон) Сина.

У другој половини 18 века повећао се је увелико број Цинцара у Сарајеву: год. 1762 помињу се у Сарајеву као *Цинцари* 63 човека, који су, по занимању, били свилари („ипекчије").[3]) Штета је да пок. Скарић није изнео и и имена свих тих Цинцара који су тада боравили у Сарајеву пре него што је дошло до страдања Москопоља, после ког су многи Цинцари коначно напустили своју постојбину и стално се настанили по другим земљама, па и по Босни. Тако је и у Сарајеву било новог насељавања Цинцара крајем 18 и почетком 19 века.

Год. 1790 помиње се у Сарајеву неки *Саранда*, за ког В. Скарић претпоставља да је био Грк или Цинцарин. Он је уживао, у 19 веку, код власти у Сарајеву велик углед, па је био кодабаша православног становништва[4]). Предак Саранда био је допао у Босну односно у Сарајево као закупац пореза уз некога пашу. Био је у томе раду врло довитљив и нимало сентименталан и обазрив. На њега је остала успомена у Сарајеву у пословици: Покри питу, ето Саранде. Да не би Саранда видео да се у кући добро живи, људи су се правили сиромасима по изгледу. Саранде су били несумњиво Цинцари, и поред свог грчког презимена („саранда" у новогрчком значи: четрдесет), и рани досељеници. Наиме, и у Новом Саду је била угледна цинцарска породица Саранда. Око 1730 били су дошли из Кожана у Београд, а 1740, после враћања Београда Турцима, један брат је отишао у Сегедин, а други је наставио трговину и већ 1748 постао први трибун Новога Сада[5]). Сарајевске Саранде су могли бити само огранак истога рода. Од угледних грађана сарајевских који се помињу у другој половини 18 века могли би, сем Хаџи-Јове Димића, бити Цинцари или цинцарског порекла још и ови: Јоаким *Атанасијевић*

---

[2]) Нав. дело 145, 147.
[3]) *Влад. Скарић:* Сарајево... 138.
[4]) Нав. дело 208.
[5]) *В. Стајић:* Цинцари у Новом Саду 258; — Грађа за културну историју Н. Сада 142.

(1776), Константин *Димитријевић* (1776) и Хаџи Манојло *Лика* (1793)[6]). Занимљиво је да се помене да су 1851 били дошли у Сарајево, и то из Београда, отац и стриц д-ра Владана Ђорђевића, потоњег српијанског државника. Они су били пореклом од рода *Чулека* из Фурке у Македонији, а у Сарајево су дошли из Београда и остали три године, па су се из Сарајева вратили опет у Београд. Хипократ-Владан Ђорђевић учио је основну школу у Сарајеву[6a]).

Како износи Филипеску, у Сарајеву је 1878 било преко четрдесет породица Цинцара трговаца и занатлија. Те године, шест кујунџија Цинцара, по имену: Никола *Дугачки* († 1778), Никола *Стругамија* († 1896), Јанаћ, Коста *Тера*, Коста *Лала* и Никола *Батакчија*, вратили су се из Сарајева у Македонију. После окупације Босне (1878), вратили су се у Турску многи од Цинцара калаџија који су били по другим местима у Босни, а неки су отишли у Венецију[7]).

Год. 1906 умро је у Сарајеву Петро Т. *Петровић-Петракија* или, како су га звали сарајевски муслимани, Петракиефендија. Умро је као веома угледан грађанин и првак међу сарајевским Србима. Међутим, он је по рођењу био Цинцарин и чак није био ни родом из Сарајева. По једном саопштењу, Петракија је био родом из Корче[8]), а Т. Филипеску тврди да је он био пореклом из Москопоља и да му је старо презиме *Енокомул* (тј. Икономовић)[9]). То неслагање у погледу Петракијина места рођења само је привидно и нема никаква значаја, јер је Москопоље близу Корче. Главно је да је Петракија лично дошао у Сарајево, а то је могло бити само у току прве половине 19 века. Петракија је дошао у Сарајево као пекар, турски војни набављач. У Сарајеву се оженио Српкињом, а сестре су му се поудавале за Србе.

Год. 1876 пао је, у Сарајеву, под стечај неки Јован Наум *Манастирлија* (тј. Битољац).[10]) Биће то исто лице које се помиње, 1878, као Унчо *Наумовић* (Наум), пореклом из Битоља, који учествује у акцији босанских муслимана под водством љевањског муфтије против окупације Босне од стране аустроугарских трупа[11]). Као цинцарске породице у Сарајеву Филипеску наводи још и ове: Умчо *Јовановић*, Умчо *Константиновић*, Никола *Филипелија*, Ванђел *Макридис*, Јанаћи *Костић*, Ђорђе *Петровић* и др.[12]). Тај Ђорђе Петровић је био цинелар и био је родом из Битоља. Поред цинцарских, било је тада, првих година 20 века, у Сарајеву и неколико породица које

---

[6]) *В. Скарић*: Српски прав. народ и црква у Сарајеву ... 147
[6a]) *Владан Ђорђевић:* Шјор Алекса „Босанска вила" XXVI (1911) 21, 54.
[7]) *T. Filipescu:* Colonille române din Bosnia... 102.
[8]) *Дим.- Миша Клицин:* Споменица Ст. Петрановића (Нови Сад 1937) 52.
[9]) *Т. Филипеску:* нав. дело 102.
[10]) „Народна старина" XIII 192.
[11]) *Дим.- М. Клицин:* нав. дело 58.
[12]) *Т. Филипеску:* нав. дело 104.

су говориле грчки и сматрале се Грцима: Коста *Воденелис* (из Водена), шећерџија, *Горгољатос*, *Сефериџија*, Милтијадес *Галанос*, трговац, *Делијанис*, поштт. чиновник, и др.

Високо. — Близу Сарајева, оно се у новије време развијало под утицајем и у зависности од тог великог града. Везе између становника Високог и Сарајева биле су увек живе. Међу православним становништвом у Високом има род *Атанасовићи*, који су цинцарског порекла, али су у Високо дошли из Сарајева. Сем њих, у Високом има још родова цинцарског или грчког порекла. Такви су: *Бунићевићи*, досељени из Ливна а пореклом од неког заробљеног Грка; *Ђорђевићи*, досељени из Травника а пореклом из Грчке; *Митровићи*, досељени из Бање Луке а старином Аризановићи из Сереза, грчког или цинцарског порекла. Вероватно су цинцарског порекла и *Голићи*, досељени из Чипуљића.

Мостар. — Кад је у Мостар дошао као владика Јосиф, који ће у два маха бити владика у Мостару (1816—1835 и 1848—1854), довео је са собом матер Замбелу, која је и умрла у Мостару, те брата Николина и зета Јована *Анђелопоља* са њиховим породицама. Јован је био трговац, а доцније и кнеза-баша православних становника у Мостару. Та породица се је посрбила и данас има њених потомака у Мостару. Посрбила се је и породица Николинова, и његови су потомци у Сарајеву *(Николиновићи)*. Једну ћерку Николинову (Катинку) удао је владика Јосиф за Стефана *Монастирлију Македонца*, који је имао радњу у Мостару[13]). Прве две породице су биле можда грчке, али је Стефан Монастирлија (тј. Битољац) несумњиво био Цинцарин. Цинцарског порекла је и породица *Галанос*, досељена из Сарајева.

Зворник. — До окупације Босне (1878), Зворник је био живо трговачко место, па је трговина и у Зворник привукла можда коју цинцарску породицу. Од 1766 до 1852 на епископској катедри у Зворнику изменило се је неколико епископа-митрополита Грка и грчких васпитаника. Међу Грцима који су се насељавали под њиховим утицајем лако је могло бити и Цинцара. Једна махала у хришћанском делу Зворника и сада се зове *Гоге:* врло је вероватно да су њени оснивачи били Цинцари. Има и сада у Зворнику неколико породица грчког порекла. Правог цинцарског порекла су *Андрићи*, чији је предак Андрија *Фалџ* био родом из околине Корче. Андрија је био дошао уз ода, ког је довео сарајевски трговац пок. Петракија, па су били најпре у Сарајеву, затим у Бихаћу, где је умро Андријин отац. Сам Андрија је после живео у Бијељини, одакле је доцније прешао у Зворник.

Травник. — Врло је вероватно да је и у Травнику, некадашњем седишту босанских везира, било и цинцарских до-

[13]) Успомене Ристе И. Иванишевића, Мостарца. Братство XXV, (1933) 167-168.

пљака. Исто тако, врло је вероватно да се је у Травник спустила и населила која калајџијска породица из Чипуљића. Нажалост, о пореклу православног становништва у Травнику нема баш никаквих података. Била је у Травнику угледна трговачка кућа *Фуфића*, из које је био пок. Нико Фуфић, трговац и велики добротвор „Просвете", културног друштва Срба у Босни и Херцеговини. Претпостављам — по презимену и занимању — да су они били цинцарског порекла. О њихову пореклу сазнао сам, посредством сликара и професора Ђ. Мазалића, да је Ђуро, дед Николе Фуфића, дошао у Травник као ћурчија и богат човек из Арада. Синови његови Ристо и Гаврило били су трговци и ливеранти турској војсци. Гаврило није имао деце, а Ристин син је Нико.

Бања Лука. — Као што сам раније изнео, у Бањој Луци је могло бити Цинцара већ у почетку друге половине 18 века. По мом личном сазнању, у Бањој Луци су били цинцарског порекла *Зите*, који су изумрли у мушкој лози. Били су дошли од Корче, а тек овде примили славу св. Ђорђа. Цинцарског порекла су и *Петрушићи* („*Петруси*"), чији је предак држао хан на Ситници код Бање Луке. Слушао сам да је некада у Бањој Луци живео и неки Цинцарин који је правио иконе. Тај иконописац могао би бити, како ме је обавестио Ђоко Мазалић, познати сликар и историчар уметности на тлу Босне и Херцеговине, Атанасије *Бокарис*, доцније *Боцарић*, чији је био син или брат и познати српски сликар Шпиро Боцарић († 1941). Боцарићи су били пореклом из Македоније или Солуна: Атанасије је учио сликање у Солуну. Од бањалучких Срба се може чути да су Цинцари и Наумовићи и Димитријевићи, а то само стога што су ови пореклом из Македоније: Димитријевићи (сада 3 к., Ваведење) су пореклом Даочеви из Охрида, а дошли су око 1868, док је нешто раније дошао Јованче Мустрев, предак Наумовића (сада 1 к., Никољдан).

II

МАЈЕВИЧКО-ТРЕБАВСКА ГРУПА

Нема тачних података о времену и о начину постанка ове групе цинцарских насеобина у Босни, али је опште предање код припадника те групе да су им преци били дошљаци. Д-р Р. Јеремић, који се је бавио проучавањем порекла становништва пређашње Тузланске области још у годинама пре првог светског рата, као резултат тог рада међу Цинцарима изнео је: „Пре 150 година дошло је из Маћедоније око 15 породица Цинцара у Бијелу, Зовик, Модричу и Поребрице, у срезовима брчанском и градачком. По причању њихових потомака, стари су им дошли „ферманли", довела их, вели, тур-

ка власт као веште трговце, јер трговаца онда у овим крајевима није било никако. Сем Модриче, та негда имућна и трговачка места су сада незнатна села, а у прошлом је веку сам овик имао 12 хаџија. Из тих места потичу неке трговачке куће у Брчком, Тузли и Грачаници. Отуда су и чувени београдски Крсмановићи. Потомци тих кућа памте свој корен и поносе се својом културом у комфору, трговачким знањем и умешношћу. „Нисам ја од ваше сељачке расе" говораше један крвно истанчани изданак мајевичких Цинцара при обавештавању о његову пореклу. Они су се потпуно пословенили и нико међу њима не говори језиком својих предака. Неки су се и посељачили."[14])

О неком досељавању мајевичко-требавских Цинцара на основи фермана, тј. султанова указа, не може бити ни говора, јер су они бежали из краја у ком је владала страховлада Али-паше Јанинског. Али док су бежали од једних узурпатора, они који су тражили бољих услова за живот још у границама саме Турске стављали су се под заштиту других узурпатора, који су желели да у својим областима унапреде трговину и занате и тиме их подигну привредно а истовремено да тиме подигну и своју моћ и углед. Мајевичко-требавски Цинцари су били у земљи Градашчевића, чију су велику наклоност стално уживали, те је очигледно да су сами Градашчевићи прихватили једну групу цинцарских избеглица или досељеника па им дали земље и повластице са жељом да они развију занате и трговину. Земља коју су ти Цинцари били добили за подизање својих кућа и оснивање трговишта није им првобитно била уступљена у својину него им је била дана само под закуп. На сличан начин су Цинцари били доспели и у нека друга места. Тако на пр. утврдио сам да насељавање Цинцара у Велесу, у другој половини 18 века, пада у доба када је тим местом господарио ајан Емин-ага, који је задржао једну групу Цинцара на пролазу кроз Велес да би унапредили трговину у вароши. Били су већином из Москополља, а било их је и из Корче[15]). Цинцари у Тетову населили су се у време обласног господара Абдираман-паше, у првој половини 19 века, кад је градио тетовско утврђење. Насељавање Цинцара у Призрену почело је у другој половини 18 века, по позиву Ротула, који су тада господарили Призреном. Најпре су дошли Цинцари зидари, да подигну џамију и оправљају утврђења, а затим су долазили и други занатлије Цинцари. Цинцарска колонија у Призрену била је јака и веома борбена[16]).

Као што ће се видети из даљих излагања, ти мајевичко-требавски Цинцари, иако група од неколико насеља, чији су

[14]) *Р. Јеремић:* пом. рад 152-153.

[15]) Опширније у расправи *Мил. С. Филиповић:* Положај и територијални развитак Велеса. Гласник Геогр. друштва XXI (Београд 1935) 1-2.

[16]) *П. Костић:* Црквени живот православних Срба у Призрену и његовој околини у 19 веку (Београд 1928) 79-80.

се становници својим начином живота и друштвеним положајем много разликовати од своје истоверне сеоске српске околине, нису могли да се одрже дуго као чисти Цинцари. Брзо је дошло до женидбених веза са Србима, и то на тај начин да су се Цинцари мушкарци женили Српкињама, а тек пошто су се Цинцари посрбили, почели су се и девојке из тих родова удавати у чисто српске родове, пошто се је и међу Србима развио ред грађана и трговаца. Посрбљавање је ишло веома брзо: трговци у Трамошници већ 1811 пишу српски, угледан зовички трговац Хаџи Танаско на поклоницима црквама из 1817 год. потписиван је српски, а сви рачуни и писма што сам их видео у Модричи и у Бијељој из четрдесетих и педесетих година 19 века писани су само српски.

Ти Цинцари оставили су понешто од своје старе етничке културе у обичајима, у појединим местима, али су оставили и печат који су дали чаршији и вароши: ти родови се одликују увек неком нарочитом отменошћу и сталожености, великом љубави и смислом за комфор и умешношћу да се снађу у животу. Истина, Бијела и Зовик су бедна насеља, и у њима животаре само они који нису могли или нису имали одважности да потраже нових путева, и по данашњим становницима Зовика и Бијеле-Калајџија не сме се судити о способностима Цинцара: све што је било живље и окретније напустило је та места, чим је у њима нестало услова за живу трговину, и прелазило у Брчко, Тузлу, Градачац, Шамац, Осијек, Борово, Београд и др.

После тих општих напомена о читавој групи, изнећу шта сам сазнао о појединим насељима.

Зовик. — У једном делу насеља Зовика у северној подгорини Мајевице била се је сместила једна група Цинцара или Калајџија. Док је ту, по предању, некада било око 200 кућа, 1938 било их је свега још око 20. Да је некада било више кућа, доказ су многобројна празна кућишта. Некада је то било чувено трговачко место, а данас напуштено и бедно насеље до ког не воде ни пристојни путеви.

Настала је та цинцарска насеобина пре 1781 године: те године ступио је у аустријску поверљиву службу зовички свештеник Цинцарин Ђорђе Николић Балту.

Црква у Зовику подигнута је, према месном предању, 1840, и то „по плану" тадашње цркве у Зворнику. У једном запису из 1843 говори се о „ћелији" (капели) попа Ђорђа Поповића, пароха зовичког и љубнићког. Можда је то била приватна попова ћелија, а можда још црква у Зовику није била довршена. Запис је на руском Апостолу (Москва 1798) у цркви у Зовику. У тој цркви, коју су усташе запалиле 1941, биле су и три старе српске црквене књиге: *Трипеснец*, који је штампао Стефан од Скадра, одломци рукописног *Празничког Минеја* и одломак рукописног *Еванђеља*. У цркви је било и једно руско Еванђеље (Москва 1798) са записом да су га

купили ктитори и трговци Никола *Чоктић* и Петар *Мијаиловић* цркви рођења пресвете Богородице. Запис је писан у Трамошници 1811. Вероватно је тамо и била та црква.

Цинцари који су били дошли у Зовик били су првобитно трговци, калајџије, пушкари, терзије, абаџије. Овде су били веома развили трговину и веома се обогатили. Имали су, прича се, толико злата да су дукате држали једноставно засуте у углове по собама. А када би зовички трговци дошли у Сарајево, други би им устајањем одавали почаст. Још се прича да је годишње из Зовика одлазило по седам хаџија у Јерусалим. У првој половини 19 века био је у Зовику угледан и богат трговац *Хаџи Танаско*, који је издашно помагао цркве у околини. Његови потомци су прешли у Брчко, где сада живи само његов праунук Јово Хаџић, који се и сада зове и Танасковић. Знају да је Танаско дошао из „Руменлије".

Као и род Хаџи-Танасков, тако су се иселили временом из Зовика или изумрли и други цинцарски родови. Тако су се *Настићи* иселили у Земун, *Јанковићи* у Винковце и у Осијек, *Кочићи* у Градачац и у Брчко, *Михајловићи* у Тузлу, изумрли су *Димовићи* и др. Међу Цинцарима у Зовику живели су, али они нису били Цинцари, и Крсмановићи, чија је кућа била до старе „ћелије". Имали су своје филијале у Брчком и Тузли. Било је у Зовику и Кашиковића, па су се и они иселили.

Сада у Зовику има од родова цинцарског порекла још *Накића* (Митровдан), *Јовичића, Врећића и Марковића*. Међу њима живе Магазиновићи и Стојановићи-Лукићи, који су српског порекла. Магазиновићи (Митровдан) су старином од Коњица, а Стојановићи-Лукићи из села Вујичића.

Нико више у Зовику не зна „калајџински" (цинцарски). Ношња им је варошка. Веома су ослабили и осиромашили. Сва лица која се виде су мршава, ситна и жутљава, а много је и болесних. Већина их ништа не ради. Доста је већ старијих мушкараца који се нису женили: људи без егзистенције и будућности који су се фаталистички предали судбини. Има их који имају земље, па је не обрађују, док други немају довољно земље.

Бијела. — Велико насеље Бијела у Брчанском срезу а у подгорини Мајевице, око реке Тиње, подељено је на три дела, који се већ сматрају самосталним селима. Једно је Бијела Хришћанска или Орби, друга је Бијела Шокци или Латини, тј. Бијела католичка односно хрватска, а треће је Бијела Варош или Калајџије, тј. цинцарска Бијела. Ову Бијелу су основали досељени Цинцари, познати у читавом овом крају под именом Калајџије, и у тој Бијелој се је живело варошким начином живота[17]).

[17]) Поп Марко Лукић писао је 1852 године: „варошъ, калеџие бѣла"

У турско време, Бијела је била на живом трговачком путу који је ишао долином Тиње. Тада је у Бијелој било раскршће путева за Тузлу, Брчко, Грачаницу и Градачац, и у то време Бијела је водила већу трговину него ли Брчко на Сави. Прича се да су кроз Бијелу пролазили сељаци из седамдесет села кад би са шљивама ишли у Брчко. Колико је Бијела била живо место, доказ је и то што је у њој било тада и ашчинница (кухиња): у белешкама попа Марка Лукића између 1852 и 1859 помиње се у Бијелој Симо Ашчија.

Ипак, Бијела није старо место као тржиште. Од ње су начинили чаршију Цинцари који су се населили од Битоља као трговци и занатлије и одабрали Бијелу као згодно место за развитак вароши, као што су неке њихове групе отишле у Зовик, Поребрице и Трамошницу.

Међутим, пошто су, после окупације Босне, кроз Босанску Посавину изграђени друмови који су оставили Бијелу по страни, стада Бијела пропада као трговачко место и губи сасвим значај трговачког места. Ипак, пропадање није било онако као у Зовику-Калајџијама и Поребрицама-Калајџијама: у Бијелој још има породица цинцарског порекла које живе варошким начином живота, а има и неколико трговачких радња, иако њих више не воде цинцарски потомци. Изградњом железничке пруге Брчко—Бановићи, која пролази кроз Бијелу, ово место ће поново оживети.

Потомци цинцарских родова у Бијелој знају само толико да су им преци дошли из „Урумелије" односно од Битоља. Не знају ништа одређено о времену и о узроцима сеобе својих предака, као што не знају ни да ли су они били баш из самог Битоља или из ког другог места[18]).

Цинцари су дошли у Бијелу непосредно и дошли су већином као терзије и трговци, који су овде увели варошки начин живота. Не зна се колико их је било кад су дошли. За време бијељанског пароха попа Марка Лукића (од 1852), дакле педесетих година 19 века, било је у Бијелој 45, а 1938 само још 21 „калајџиска" кућа: неки су изумрли а неки су се иселили. Досељени Цинцари спочетка се нису бавили ни о земљи ни о стоци него само о занатима и трговини. Били су поглавито терзије. Временом су и они куповали њиве, па се данас делимично баве и земљорадњом. Прича се да су по досељењу најпре били добили земљу под закуп, „под мукату", а после су и Цинцари, као и домаћи сељаци, морали сви без разлике да плаћају трећину са својих њива, тј. да буду чивчије. Наиме, земља на којој су се они били населили била је само један мали део огромног имања Градашчевића. У Бијелој се прича само најлепше о Махмуд-бегу Градашчевићу из пе-

[18]) Карактеристично је да се и у Бијелој, као и у Модричи, изговара: од Битбља.

десетих и шездесетих година 19 века, који је био велик пријатељ и заштитник трговаца у Бијелој.

Уколико су били трговци, првобитно су се досељени Цинцари бавили трговином у виду торбарења: трговац натоварио коња разном робом, па заће кроз села. У појединa села су долазили тачно у одређене дане и отседали увек на истом месту. Трговци из Бијеле били су уредили да се у њиву под суседним селом Дубравама држи годишњи вашар. Један део тог поља се и данас зато зове Касапнице.

Важан трговачки артикал који су добављали трговци из Бијеле, као и по другим варошима Босанске Посавине, било је сукно „бугарија", које су добављали од Пирота. То сукно су нарочито трошили православни сељаци. Католички сељаци су употребљавали за женске гуњеве много јаче сукно, „кргу", с ресама на унутрашњој страни.

Сем обичне трговачке робе, трговци из Бијеле доносили су с вашара на које су одлазили утвари и књиге за своју цркву и одржавали су везе с руским конзулатима. Појединци су били толико богати да су носили собом и по хиљаду дуката. Пред полазак од куће на пут и по повратку из трговине, ишли би у цркву. Кад би се враћали трговци, свечано би их дочекали с пуцњавом из пушака на обе стране. Доносили су дарове суседима и онда би се приређивала „сијела".

Ма да их зову Калајцијама, ни у Бијелој, као ни у Модричи и Поребрицама, не знају да је ико од њих био калајција. Колико се у Бијелој о томе зна, у сво је место увек долазио калајција из Чипуљића код Бугојна и радио би код чесме у Бијелој-Вароши. Додуше, у белешкама попа Марка Лукића из 1853 помиње се неки Тешо калаисар, али се не вели одакле је он био.

Један од најугледнијих родова у Бијелој су били Танасковићи, раније *Каракостићи*. Предак њихов Кара-Коста, који је дошао из Битоља, оставио је своју трећу жену у месту одакле је пошао или негде у путу, па се у Бијелој оженио удовом Јанковића, који су дошли заједно с њим. У Бијелој се је Кара-Кости родио син Танаско, који је умро у Бијелој 1852, стар преко 70 година (по некима 72, а по другима преко 80 година). Поред Бурђевдана, садашњи Каракостићи-Танасковићи славе и Атанасијевдан: Пођо, Каракостин унук, увео је да слави имендан свог сина Танасија, чим се је он родио, па га је славио и пок. Танасије и то остало потомцима као слава. Један од Каракостића је сада (1938) у Живиницама код Тузле.

Према томе што се је у Бијелој родио Каракостин син Танаско, досељавање Цинцара у Бијелу пада пре 1780 године. Каракостин унук а син Танасков Коста или Пођо родио се је у Бијелој 1804.

Предак *Јанковића* је дошао заједно са Кара-Костом. Звао се је Јанко и имао је синове: Уницу, Мићу и Јанчу-Јанчику.

У Бијелој су их сада 4 породице: двојица Јанковића и сада држе трговачке радње. Један од предака, Николица, био је веома богат трговац и мењач („сараф"). Славе Никољдан и Ђурђевдан.

У исто време кад су дошли Кара-Коста и Јанко, дошао је и предак *Бикачића*, који су то презиме добили по некој баби која се је звала Бика. Бикачићи су се иселили у Брчко, као и Јанчикићи. Род *Нача* је изумро. Поред тих, биле су се населиле још неке породице.

Временом су се у Бијелој-Вароши почели да насељавају и Срби са села. Тако је 1938 у Бијелој био главни трговац Алекса Ристић, пореклом из села Обудовца. Породица трговца Лазара Николића (Никољдан) води порекло од попа Спасоја, који је био из Бијелог Потока у Српској Бијељој[19]).

У прво време, међутим, Цинцари нису пуштали Србе међу себе. Тако на пр. прича се да прваци у Бијелој нису допуштали чак ни попу Марку Лукићу, који је наследио попа Стевана, 1852, да гради кућу у Вароши. Тек на посредовање Нур-хануме Градаличевић, допустили су му да гради кућу међу њима. Цинцари нису допуштали ни да се у њихову гробљу сахрањују умрли православни робови с имања Градаличевића, него су они сахрањивани одвојено.

Цинцарско насеље у Бијелој звало се и зове се Варош. Тако исто и у Модричи. По облику је исто и насеље у Зовику. Сва та насеља имају нечега заједничког и много личе једно на друго. Куће у њима нису тесно збијене једна уз другу него су нешто разређене, јер је свака у средини веће окућнице: око куће су врт, воћњак и разне зграде. Куће су већином омалене, од слабије грађе, лепо окречене. Иако су многе куће оронуле, ипак су општи изглед насеља и прилике у Бијелој много повољнији него у Зовику.

Поребрице. — Насеље је мешовито: већину чине родови правог српског порекла, а само је осам породица „Калајџија", тј. цинцарског порекла. Тих осам породица су: три породице *Николића* и пет породица *Ставрића*. Обоји су заједничког порекла. Некада су славили Велику Госпојину, Никољдан и Ђурђевдан. После су се изделили, па Николићи узели да славе Никољдан, а Ставрићи Ђурђевдан (а „прекаћивали су" о Великој Госпојини). Знају само толико да су пореклом из „Урмелије" и да су заједно дошле све Калајџије, које су се населиле у Поребрицама, Бијелој и Зовику.

Калајџије су се населиле у Поребрицама у групи, и тај део насеља прозван је Калајџије. Испод те групе кућа је старински бунар, за који се прича да су га градили „Мађари". Код тог бунара била је „ћелија" (капела), док није у селу сграђена црква.

[19]) На гробљу у Бијелој има гроб попа Спасоја и сина му попа Стеве († 1852).

Цинцари у Горебрицама не само да су се временом посрбили него су се и посељачили: одали су се земљорадњи, примили сеоску ношњу и сеоски начин живота. Главни узрок томе су женидбене везе са Србима сељацима и што су Горебрице изгубиле значај трговачког места. Један од њих, Нико Николић, пошто се је обогатио, поново се је одао трговини, а остали су сви земљорадници, али ни сада „ниједан се баш не зноји браздом": раде помало и друге послове. Један од Ставрића говорио ми је: „Боље је коњчице коват па се љебом ранит него горит на сунцу".

Трамошница. — Сем у поменута три места, Цинцари су се били населили и у ово место, али су се они брзо расељили одатле, поглавито у Модричу. Горња и Доња Трамошница су сада велика католичка насеља: у Горњој Трамошници има само неколико православних породица. Једине успомене на некадашње Цинцаре у Трамошници су Калајџијска Калдрма и Калајџијска Вода, а има и воћака за које се зна да су их они калемили.

Била је, у то време, изгледа, и православна црква у Трамошници. У цркви у Зовику било је једно Еванђеље (Москва 1798), књига коју „купише и приложише христољубиви хтитори и трговци цркви и храму рождества пресвјатија славнија владичици Богородици и присно дјеви Марији Никола Чоктић и Петар Мијаиловић себи за здравље и њиовој дјечици и за напредак њиове трговине, мајја 1го 1811 л. у Трамошници". У то време, у Зовику још није било цркве, те је врло вероватно да је била црква у Трамошници, која је опустела кад су се трамошнички трговци расељили у Модричу и у друга места.

Модрича. — Варошица у подгорини Требаве, због свог положаја била је од приличног трговачког значаја у 19 веку, а сада је привредно средиште за своју ужу околину.

Модрича има сразмерно знатну чаршију и води приличну трговину. Све до шездесетих година 19 века, Модрича је била живо и напредно трговачко место, које је одржавало пословне везе са Београдом, Осијеком и Трстом. Пре окупације Босне (1878) више се је трговало с Београдом него са Сарајевом. Поједини истакнутији трговци одлазили би коњима преко Шапца по три до четири пута у току године у Београд по робу. Ишло се је и на вашаре у удаљена места, као у варошни по Македонији, одакле су на пр. доношене разне врсте кала („балабан", „на иплик"). Из тих крајева су доношене и разне врсте сукна („бугарија" и „крпа", сукно глатко споља а изнутра с ресама). Појединци су одлазили чак у Пловдив (Филибе).

После подизања варошице Бос. Шамца на ушћу реке Босне у Саву, шездесетих година 19 века, и после окупације Босне (1878) мењају се обим и значај трговине у Модричи: она опада, а мењају се и претставници те врсте рада. Још до првог светског рата, трговина у Модричи била је поглавито у ру-

кама православних родова цинцарског порекла. Главна трговачка кућа у прошлости била је радња Хаџи Петра Симића. У новије време, страдале су трговачке куће Михајловића, Пачуља, неких Јанковића и др. Отада се у Модричи све више баве трговином муслимани и католици и у томе замењују православне, који изумиру и исељавају се.

Некада је у Модричи било много терзија, абаџија и опанчара. Преци многих православних трговачких породица били су првобитно терзије и уједно терзије и трговци, који би, обогативши се, напуштали терзијски занат. У раније време било је терзија који су радили код својих кућа, а и таквих који су ишли, појединачно, и радили по селима где би нашли посла. Пошто је опао терзијски, дошао је абаџијски рад.

До пре неколико деценија била су у Модричи и тројица калајџија или „калаисара", како се бележи у пореским и харачким списковима из педесетих година 19 века. Занимљиво је да у Модричу већ одавна долазе да калајишу судове калајџија из Чипуљића[20]).

Становништво Модриче је мешовито: у већини су муслимани. Год. 1931 било је у Модричи: 1990 муслимана, 305 православних, 321 католик и 13 Јевреја, свега 2629 становника. Православои у Модричи су у сталном опадању од краја 19 века: 1895 било их је 552. Међу православнима било је 1931 заступљено свега 49 родова са 67 породица, од којих је 10 родова са 20 породица цинцарског порекла.

У књизи Т. Филипескуа о „румунским" колонијама у Босни, одељак у ком се описује Модрича пун је произвољних и нетачних тврђења, уколико се односе на порекло и број родова цинцарског порекла и одржавање цинцарског језика[21]). Тако на пр. Филипеску је целокупно тадашње православно становништво у Модричи, 610 душа (колико их у његово време није ни било у Модричи), огласио Цинцарима („Аромунима"), тј. да говоре македорумунски.

Групи родова цинцарског порекла у Модричи припадају данас: *Дујићи* (2 породице), *Илићи I* (2 пор.), *Јанковићи* I (2 пор.), *Јовичићи* и *Микичићи* (4 пор.), *Кољићи* (1 пор.), *Николићи* и *Настићи* (3 пор.), *Николићи-Пачуљи* и *Јанковићи* II (2 пор.) и *Тулићи* (1 пор.). Дујићи и Кољићи знају само да су цинцарског порекла, а остали знају нешто више. Тако су преци Јанковића, чији се један огранак зове Крекићи, дошли као калајџије, а били су најпре у Бијелој. Некада су се звали Ћатрићи. Били су терзије. Из Модриче су се селили у Сарајево, Сплит, Београд и Подновље (Дервентски срез) и др. Јовичићи знају да су им се стари у околини Битоља звали Черепаревићи, да су у Бијелој били терзије, а уједно и тежаци, и то као чивчије на агинској земљи. Огранак тог рода су

[20]) Опширније о прошлости и приликама у Модричи у монографији *Мил. С. Филиповић:* Модрича (Скопље 1932).

[21]) *Т. Филипеску:* нав. дело 181-184.

били Хаџи-Божићи, који су изумрли у мушкој лози. Николићи и Настићи су пореклом из села Магарева код Битоља, и у Трамошницу су их била дошла четири брата. Њихови потомци су се одатле раселили у Бијелу, Модричу, Зовик, Толису, а има их и у Градачцу и у Београду. И Николићи-Пачуљи и Јанковићи Ш (један род) су били најпре у Трамошници, а у Модричу су дошли почетком 19 века. Илићи су пореклом из Битоља. Тулићи су такође из Битоља, и стари су им дошли као сточари. Тој групи припада и *Николић-Кујунџија*, досељен 1911 из Градачца, а отац му је био дошао у Градачац из Зовика, и цинцарског је порекла. Затим, тој групи данас припадају и *Танасковићи* (2 пор.), којима је дед Митар дошао у Модричу из Тешња, а у Тешњу се зна да су и они били Цинцари. Славе Велику Госпођу.

Некада је у Модричи било више родова и кућа цинцарског порекла и они су водили прву реч у целокупном православном становништву Модриче и околине. Тако на пр. тог порекла су били *Спржићи*, од којих нема више никог, на *Хаџи-Микићи*, чији последњи потомак сада живи у Загребу. *Накићи* или *Бучићи*, од којих више нема никог, и *Ставрићи*, чија је задруга некада бројала 46 чланова, а сада их уопште нема у Модричи, пошто су се раселили у Београд, Ниш, Брчко и др. То су од расељених само они које лично знам и за које сам могао да сазнам.

По попису харачких обвезника у Модричи 1851 године, тада је у Модричи била 101 православна породица и 17 самаца („бећара"). Ослањајући се на изнете податке о пореклу, цинцарског порекла су биле породице Насте Николића, Косте Настића, Наке Бучића, Насте Ставрића, Наке Јанковића, Дује Јанковића, Насте Микића, Тодора Танасковића, Јове Костића (који су били од тешањских Костића), Митра Танасковића, Борђије Михаиловић или Хаџи-Микић. Судећи по именима им, цинцарског порекла могли су бити и Коста Ванђић и Нако Плоско. Помињу се у том списку и двојица калајџија: Васо (чији је брат Јово отишао у Грачаницу), и Јово (са братом Мићом). Не може се рећи да ли је и још која породица с презименом Михаиловић, Митровић, Симић и сл. била цинцарског порекла.

На право цинцарско порекло Модричана „Калајџија" упућују и нека имена која су код њих била у обичају. У читуљи Јовичића и Николића-Пачуља у Модричи било је и имена као: Куша, Дума, Лица, Пипа, Рука, Ата. Та имена, која нису ни у ком случаау српска, давно су изобичајена. Особита су имена од миља, и данас у употреби у Модричи: Симчо, Јанчо, Стевчо и сл.

И у *другим селима под Требавом и у Бос. Посавини* било је насељавања Цинцара. Тако на пр. и у *Горњој Зелињи* има православни род *Калајџићи*. У насељу *Горњој Толиси* једна махала такође се зове *Калајџије*, и ту су, по предању, биле

Калајџије, тј. Цинцари; друге махале у том селу су Хрвaћани, тј. православни Срби досељени с територије Хрватске. Махала Калајџије претставља средину насеља. У харачком списку за 1851 налази се и име Косте Јанковића (и брата му Симе). Судећи му по имену и презимену, могао је бити цинцарског порекла. Ниже Г. Толисе, у Скутрићу, помињу се Јово калајџија и син му Саво. У Скутрићу и данас живи успомена на неког Јову калајџију и зна се да је био из Бугојна (тј. из Чипуљића) и да му је крштено име било Михаило па га променио после бекства да завара траг.

У селу *Осјечанима*, према подацима које је у црквени летопис унео бивши осјечански парох, пок. Милош Петровић, имају родови *Гегићи* и *Васићи* који да су пореклом од Битоља. Врло је вероватно да су порекла цинцарског. Ја сам слушао да су *Зубиновићи-Цвијановићи* у Осјечанима и у Сјенини пореклом Цинцари из „Грчке", а тако исто и *Наранчићи* или *Ђурићи* у Горњим Осјечанима. Прича се да је и дед *Милановића* у Осјечанима био Калајџија, тј. Цинцарин. На једном Општем минеју у осјечанској цркви има запис да га је купио Хаџи-Антоније *Настић* у Јерусалиму, 1834. Не знам одакле је био тај Антоније, несумњиво Цинцарин по презимену, нити да ли је књига првобитно била поклоњена цркви у Осјечанима.

У поменутом харачком списку из 1851 године помињу се још нека лица, и то у Посавини, за које не може бити сумње да су Цинцари или цинцарског порекла, јер за то говоре њихова имена или занимања. Такви су у Милошевцу Нина калајџија (са сином Јовом) и Тодор калаисар, у Брвнику Насто Костић и Нако Абацић у Д. Слатини, за кога је забележено да се отселио у Градачац.

После окупације Босне (1878), а нарочито после изградње нових друмова и железничких пруга по Босни, наступиле су велике промене у Босни, које су веома погодиле дотадашњу трговину: док су нека места почела нагло да напредују, нека су изгубила свој раније значај као привредних и саобраћајних средишта. Тиме су била нарочито погођена цинцарска насеља мајевичко-требавске групе. Пошто је нестало повољних услова за њихов рад и богаћење у поменутим главним насељима Зовику, Поребрицама, Бијелој и Модричи, Цинцари односно цинцарски потомци из тих места расељавали су се у друга, и то потлавито у она места која су почела да се развијају у већа трговишта и вароши, као у: Тузлу, Грачаницу, Добој (где су долазили и они из Тешња), Босански Шамац и, нарочито, у Брчко.

Брчко. — Напредна трговачка варош, која се је развила нарочито у току друге половине 19 века, чему је допринело неколико чинилаца: успостава паробродарског саобраћаја на Сави, долазак муслиманских избеглица из Србије 1863, везива-

ње пругом нормалног колосека за Винковце и др. Нагао напредак Брчког имао је као последицу слабљење трговине у Зовику и Бијелој, и многе трговачке породице из тих места, већином цинцарског порекла, прешле су током времена у Брчко. Сем Јове Јанчикића, који је у Брчко дошао као терзија, сви остали који су долазили из оближњих места дошли су као трговци. Многи од тих су се доцније расселили из Брчког, нарочито услед усташког терора у Босни 1941.

Као што сам већ поменуо, из Зовика су дошли у Брчко *Хаџићи* или *Танасковићи-Атанасковићи* (славе В. Госпојину). Из Зовика су још били *Кочићи*, чији једини представник сада живи у Београду, и *Јанчићи*, који су изумрли. Од *Јанчикића* (славе Никољдан), који су у Брчко дошли из Бијеле, имају и сада три породице у вароши, а од *Бикачића* само једна. Предак Бикачића који се је доселио у Бијелу звао се је Ђорђе Николић. Има неколико породица *Ставрића*. Једни од њих су огранак Ставрића из Модриче и, према томе, несумњиво цинцарског порекла. Други су огранак од Ставрића у селу Горњим Жабарима (и славе Никољдан), али ми њихово даље порекло није познато. Цинцарског порекла били су у Брчком и *Накићи*, којих више нема. Донедавно је у Брчком било и *Костића*, који су били огранак од тешањских Костића; једна њихова породица је сада у Београду. Било је и *Петровића*, чији је дед Симо Хаџи-Петровић био из Модриче отишао у Бос. Шамац, а Симин син Милан у Брчко; двојица његових синова су погинула 1941—1944 а двојица су се расселила.

Босански Шамац. — Постао као насеље тек шездесетих година 19 века и брзо се је развио у напредно трговачко место, у које је притицало становништво из ближе околине, и из дальих места. Тако су и у Шамац доселе неке породице цинцарског порекла као *Ставрићи* од Ставрића у Поребрицама, а било је и *Хаџи-Петровића*, који су после отишли у Брчко.

Градачац. — Варош која је постала, у 18 веку, и развијала се као седиште Градашчевића, а после њихове пропасти (1831 г.) као мање привредно и управно средиште. Међу православним становништвом има односно било је неколико породица цинцарског порекла. Било је *Јанковића*, који су огранак модричких Јанковића, па *Ставрића*, који су такође од модричких Ставрића, *Кочића*, који су дошли из Зовика. Било је и других, као на пр. *Николић-Кујунџић*, који је био из Зовика а после отишао у Модричу. Из Градачца је био Илија Н. Ставрић, један од првих Срба интелектуалаца из Босне: рођен око 1840, свршио је богословију у Београду и Духовну академију у Кијеву, одакле је дошао 1866 за наставника гимназије у Призрену, па је 1871 постао професор богословије у

Призрену, где је и умро, почетком 1879, оставивши врло лепу успомену[21а]).

Тузла. — Међу православним становништвом данашње Тузле (Доње Тузле) има неколико породица цинцарског порекла, али досељавање првих Цинцара у Тузлу пада тек у прву половину 19 века, када у Тузлу прелази већи број православних српских породица из Горње Тузле, расељеног села Љубача (око 1840) и из других места.

Год. 1834 радило се је на томе да се дигне српски устанак у североисточној Босни. Видну улогу у том покрету имао је Наум *Уница*, трговац у Шапцу, а родом из Горње Тузле[22]). Биће то сигурно исто лице с Наумом Нешићем за кога се из аката у Државној архиви у Београду зна да се је доселио, 1835, из Доње Тузле у Шабац[23]). Сви православни становници из Горње Тузле повукли су се били у Доњу Тузлу, па су с њима заједно сигурно прешли и Унице и задржали се неко време у Доњој Тузли Кад је у Тузли отворена прва српска школа, била је смештена у некадашњој Уничиној кући, што се у Тузли још добро памти. Не зна се одакле и како су Унице били доспели у Горњу Тузлу: да ли непосредно из Македоније или из неке цинцарске насеобине под Мајевицом, као што су неке друге породице дошле у Тузлу из Зовика.

Међу данашњим српскоправославним становницима цинцарског порекла у Тузли на првом месту су *Михаиловићи-Цинце* и *Петрићи*, заједничког порекла. Т. Филипеску је забележио за Михаиловиће-Цинце да су у Тузлу дошли из Зовика, кад је Зовик почео да пропада. Никола Михаиловић, кујунција у Тузли, казивао је Филипеску-у да му је отац Михаило Митровић био допао са још двојицом браће из Велеса у Зовик пре 100—110 година (дакле, у другој половини 18 века). И отац Николин Михаило био је кујунција, а браћа Михаилова су била казанџије[24]). Међутим, по исцрпним обавештењима што сам их ја добио, поглавито од г. Петра Јовановића, проте у Тузли, Филипеску није све тачно забележио. Никола Михаиловић, с којим је разговарао Филипеску, могао је бити само Нико, најстарији син Ђорђе Михаиловића, који је заиста био кујунџија. Тај Никола био је врло честит човек и мајстор и умро је млад (рођен 11 августа 1882, умро 23 јуна 1912). Његов отац био је Ђорђе а дед Насто, који је с братом Ником дошао у Тузлу. Према томе, Михаило је био неки даљи предак од Насте. У роду живи предање да су они били и у Винковцима (и да су тамо остала друга два брата). Насто Михаиловић је

[21а]) *П. Костић:* Илија Н. Ставрић „Босанска вила" XXV (1910) 318-319.

[22]) *Д. Страњаковић:* Буна Срба хришћана у Босни 1834 год. Годишњица Николе Чупића XL. 135.

[23]) *Тихомир Р. Ђорђевић:* Архивска грађа. Српски етногр. зборник XXXVI. 251.

[24]) *Т. Филипеску:* нав. дело 141.

био врло богат трговац, а уз то веома снажан човек. Уживао је велик углед код тузланског паше, вероватно због свог богатства и новчаних услуга. Прича се како је једном био дошао у Тузлу неки пеливан (атлета), с којим нико из Тузле није смео да изиђе да се бори. По пашиној жељи и наредби, изишао је Насто и победио, али је после тога морао да се крије дванаест дана у пашину конаку да га не би напаствовали тузлански муслимани, који су били озлојеђени због те његове победе над муслиманином.

Иако цинцарског порекла, тузлански Михаиловићи-Цинце били су велики српски националисти и патриоти и дали су велике жртве у крви за српско национално ослобођење и уједињење. Аустријске власти су у првом светском рату биле осудиле на робију пок. Ђорђу Михаиловића-Цинцу (1840—1920), а од његових синова Светозар, звани Пурпо, погинуо је као српски четник код Куманова, у пролеће 1912, Аџо је погинуо као подофицир у српској војци на Кајмакчалану, 1916, а Ристу су убили усташе, 1941.

Од Николе Михаиловића, брата Настина, воде порекло *Петрићи*. Тај Никола је био веома богат и угледан трговац у Тузли: за време Турака имао је неки положај у грађанској управи и чин мајора, па је носио сабљу. На надгробном споменику његову пише да је рођен 1804 а умро 1888. Имао је четири сина, од којих је жив само Михаило (рођен 1873), и тај без деце, тако да су готово изумрли. И Михаиловићи и Петрићи славе св. Атанасија.

Тодићи (две породице) не знају много о својој прошлости, али знају да су цинцарског порекла и да им је отац Коста дошао у Тузлу из Зовика. Он је умро у Тузли 1901. Његов пак отац Тодо Костић убијен је на Мајевици, око 1855, кад се је враћао из Сарајева, где му је живела мајка, веома богата жена, од које је добивао знатне суме новаца. Друга два сина Тодина, Ристо и Никола, били су остали у Зовику и бавили се земљорадњом. Тодићи славе Вел. Госпојину.

Неке цинцарске породице односно појединци који су тек у Тузли засновали породице дошли су знатно доцније, и то непосредно из Македоније.

Од 1874 до 1882 грађена је српскоправославна саборна црква у Тузли. Предузимач је био Тасо Наумовић из Шапца, родом или пореклом негде из Македоније. Његов заступник био је Ристо Анђелковић из Охрида. Са Ристом је радио и, после његове смрти, заменио га Настас Митровић, који је био Цинцарин из села Вишњи у Струшком срезу. То је село и данас цинцарско. Настас је остао у Тузли и пошто је црква довршена и радио као зидар и предузимач до смрти, 1910. У Тузли се је *оженио* Српкињом и већ се је био он сам сасвим посрбио. Од њега су остала тројица синова, који сви и данас раде као грађевинари. Презивају се *Митровићи* или *Настасови*. Славе св. Арханђела.

Поодавно је доселио у Тузлу непосредно из Македоније Нико *Антић*, трговац. Имао је синове Павла и Јову. Јово је имао четири сина који су сви страдали у току рата 1941 до 1945. Четири жива Павлова сина живе изван Тузле (Српска Грабска код Добоја, Београд, Нови Сад, Параћин). Антићи славе св. Николу.

Не зна се да ли је био Цинцарин или Словенин Танасија *Антоновић*, који се је населио у Тузли око 1878. Био је родом из Македоније. Трговао је чарапама које је куповао у Македонији а препродавао по варошима и вашарима у Босни. Пошто је знао грчки, свет га је прозвао „Танасија Грк", али се је он љутио због тога и бранио да није Грк и да је из Македоније побегао због Грка. Умро је око 1935, не оставивши мушког потомства. Славио је св. Атанасија[25]).

III

ЧИПУЉИЋИ

О цинцарској насеобини у Чипуљићима изнећу најпре укратко оно што је о њој писао Филипеску: најпре је Филипеску тврдио да су калајџије у Чипуљићима пореклом из Македоније, одакле да су дошли пре више од 300 година (писано 1902) и да су, према томе, потомци оних македонских Румуна који су се населили у Босни крајем 16 или почетком 17 века и да су огранак оних Румуна који су тада пошли у Истру, по позиву Млечана[25а]). Доцније је писао да су први румунски емигранти, из Албаније дошли у Чипуљиће после 1463 год., пошто су Турци заузели Босну, а да је добар део Цинцара дошао у Чипуљиће са Скендербегом![26]) Такве, тј. никакве, вредности су и сва остала његова историјска тврђења и расматрања. Додуше он бележи и предање самих чипуљићких Цинцара да су они пореклом из Македоније, али он узима ипак да су многи од њих из Арбаније[27]). По Н. Фуфићу, поједна група „Караулаха" калајџија дошла је крајем 18 или почетком 19 века у Чипуљиће. Ма да се је већ била посрбила, ипак није заборавила свој стари језик, који се тада (1894) зове „калајџиски језик" те њим говоре кад желе да их други не разумеју. Баве се калајџијским занатом: мушкарци путују по целој Босни, навраћајући се кућама на кратко време, особито о Божићу и Ускрсу[28]). Да су чипуљићке калајџије биле пореклом

---

[25]) Податке о породицама цинцарског порекла прикупио ми је пријатељ Петар Н. Јовановић, прота из Тузле.

[25а]) *Т. Филипеску:* Калајџије у Чипуљићима. Гласник Земаљског музеја XIV (Сарајево 1902) 298-299.

[26]) *T. Filipescu:* Colonille române... 162.

[27]) Нав. дело 162-163.

[28]) *Н. Ф.:* Калајџија. „Босанска вила" 1894 55-56. — Опис калајџиског заната дао је *Т. Филипеску:* Калајџије у Чипуљићима... 300-301.

инцари, који су се сасвим посрбили, тврди и један други
мањи писац[29]).

Почетком 20 века долазио је у Чипуљиће и проф. Г. Вајд, познати немачки стручњак за Цинцаре. Међутим, иако провео неколико дана у Бугојну и у Чипуљићима, он је ушао врло мало грађе, и то поглавито о језику. Истиче како код калајџија у Чипуљићима и сва лична имена и презина словенска и да се из њихових имена не могу изводити какви закључци о пореклу калајџија[30]). Међутим, он у свом иску наводи и имена: Димо, Боја, Зојка, а та имена нису у гчају код босанских Срба. Већ у време његове посете Чиљићима, у том месту нико није знао да говори цинцарски; ино су путујући калајџије употребљавали као свој тајни је-к неке осакаћене и преиначене цинцарске изразе[31]). Није шао никаквих трагова цинцарског језика у називима за унутпност куће, уређење, домаћи рад итд. Спољашњи изглед к људи, њихово занимање и нешто остатака од језика пока-ју, ипак, на несумњив начин да су ти људи цинцарског а румунског или истарско-румунског порекла[32]). Иначе, и јганду су калајџије у Чипуљићима казивали да су им преци шли из Македоније, и то пре 150 година[33]).

Лично сам сазнао да су од чипуљићких родова *Марино-ћи-Тодићи* старином из Старе Србије (славе Ваведење и рђевдан). *Прендићи* или *Димићи* су очигледно цинцарског рекла, јер носе карактеристично цинцарско презиме. Почет-м 20 века, у Чипуљићима је било 120 кућа (које Филипес-сматра све Цинцарима, иако је међу њима било и чистих ба пореклом из Херцеговине). Више од 80 кућа били су ка-јџије, око 10 кућа трговаца и око 10 терзија, а остали су ли земљорадници[34]).

Посрбљавање Цинцара у Чипуљићима такође је почело но и ишло је брзо: средином 19 века, када је у Чипуљићима ло свега 60 кућа калајџија, само су још неке бабе знале го-рити цинцарски[35]). Јукић их зове Цинцарима и тада и 1845 г.[36]), а у једном писму фра Маријана Шуњића од 11 јула 35 говори се о калајџијама из Чипуљића[37]). Многи из Чиљића и данас раде као калајџије и, захваљујући њима, још одржавају остаци цинцарског језика, који им служе као јни занатски језик. Али међу данашњим калајџијама у Чи-

[29]) *Петар Ст. Иванчевић:* Српски народни обичаји. „Босанска вила") I 274.
[30]) *G. Weigand:* нав. дело 177.
[31]) Нав. дело 178.
[32]) Нав. дело 178-179.
[33]) Нав. дело 173, 186.
[34]) *Т. Филипеску:* нав. дело 172.
[35]) *Sl. Bošnjak:* Zemljopis i poviestnica Bosne (Zagreb 1851) 27.
[36]) Српско-далматински магазин 1847 94.
[37]) *J. Jelenić:* Izvori za kulturnu povijest bosanskih franjevaca (Sarajevo 13) 148-149.

пуљићима и околини има их правих Срба, па и Хрвата, који су изучили тај занат у новије време. Иначе, Чипуљићани се данас много вређају ако им се само помене да су цинцарског порекла. У Чипуљићима је отворена српска школа још 1851, а црква од 1853[38]).

Многи су се расељили из Чипуљића. Неке породице су прешле у Бугојно. Сем већ поменутих у Високом, из Чипуљића је трговачка породица Лазара *Пргомеље* у Санском Мосту, који је био дошао као калајџија. У Босанској Крупи је породица казанџије *Николића*, који је такође дошао из Чипуљића[39]). Пресељеника из Чипуљића било је у Тешњу и Добоју. Један калајџија из Чипуљића казивао ми је, 1922, да су се неки од њих иселили у Прачу и Рогатицу.

IV

ТЕШАЊСКА ГРУПА

Тешањ. — Све до окупације Босне (1878) и до изградње раније узане железничке пруге долином Босне (1879) град је био живо и напредно трговачко место. Отада опада, а на његов рачун се развијају Добој, који постаје и значајном железничком раскрсницом, и Теслић, који је од индустријског насеља у долини Усоре, основаног год. 1896, постао већ варошица и среско место. У Тешњу је био снажан род цинцарског порекла *Костићи*, који су се сасвим расељили у Дервенту, Модричу, Босански Брод, Грачаницу и Брчко. Како су се временом исељили из Тешња и многи други православни родови, данас је тешко утврдити колико је у Тешњу могло бити Цинцара. Сем Костића, вероватно су били цинцарског порекла и неки *Петровићи*, који су сасвим изумрли, а зна се да су били порекло негде из Старе Србије или Македоније.

У матицама рођених и умрлих у Тешњу педесетих година 19 века помињу се и неки Тодо (помиње се као жив 1864) и Василије († 1863), калајџије. Били су и они сигурно из групе Цинцара, јер су у то време калајџије по Босни били само Цинцари. Цинцарског порекла су били и *Хаџи-Танасковићи*, који се помињу у старој тешањској матици рођених: Ђорђе 1842, Димитрије 1847 и Наста 1886. Од тих Танасковића имају сада две породице у Модричи. Поред презимена и личних имена Наста и Димитрија, за цинцарско порекло говори и њихова слава: Велика Госпојина, јер је тај празник особито чест као породична слава код Цинцара, док код Срба данас готово и не долази у обзир.

Најистакнутији род цинцарског порекла у Тешњу били су *Костићи*. Не може се рећи ни о њима кад су тачно дошли нити

[38]) *Петар Сп. Иванчевић:* На озн. месту.

[39]) *М. Карановић:* Поуње у Босанској Крајини. Српски етногр. зборник XXXV 399.

да ли је њихов предак дошао сам или у некој групи. Опште је предање код садашњих Костића да су пореклом из Москопоља, где су се презивали *Мучи*, и одакле је дошао у Тешањ, пре неких 150 година, њихов предак Кара-Петар Мучи. Мисле да је пребегао. Према томе, њихово досељавање у Босну пада у другу половину или пред крај 18 века. Има и предање да су била дошла три брата: Коста, Танасије и Васиљ и да од њих воде порекло Костићи, Танасићи и Васиљевићи. Међутим, то предање нема у себи ничега стварнога, а карактеристично је само по томе што показује пример како се брзо може да створи легенда.

Данашњи Костићи не знају много о свом родоначелнику Кара-Петру. Знају да је био терзија. Имао је троје деце: сина Косту и ћери Мару и Ану. Мара се је удала за Стефу Стефановића, а Ана се није удавала. Од сина Петрова Косте, који се је два пута женио и имао у свему једанаесторо деце — седам синова и четири ћери — род је почео нагло да се множи и грана. По томе Кости су и прозвани Костићима. Коста се је родио у Москопољу и дошао у Босну с оцем Петром. Око 1800 треба да је већ био ожењен, јер му се четврти син Петар у поменутим матицама помиње 1849 као угледан грађанин тешањски. И Коста Петровић је био терзија, а тако и његови синови. На једној црквеној књизи, коју сам 1938 видео у цркви у Бос. Броду, нашао сам запис из 1834 да је била својина Косте Петровића из Тешња. Пошто се 1853 помињу као угледни домаћини у Тешњу само Костини синови, то значи да је Коста тада био већ мртав; могућно је да је умро и пре 1840.

Треће поколење Мучија у Босни, које већ носи презиме Костићи, било је врло бројно и поједини његови чланови одлазе из Тешња, и то тако да су се временом сви разишли и да више у Тешњу уопште нема Костића. Поједини чланови тог покољења прешли су од заната на трговину. Поред тога што и породична предања знају о њима нешто више, јер су временски ближи, о њима већ има и писаних података. Главна су три записа на црквеним књигама у Тешњу и подаци у црквеним матицама. Старе матице рођених и умрлих чланова српске црквене општине у Тешњу нашао сам 1938 у Теслићу, код тамошњег свештеника. Те су матице почеле да се воде од 1853 године и вођене су врло неуредно, у почетку као нека врста домовника. Тако су код Костића унети и неки подаци из времена пре него што су уведене матице: вероватно је те матице и водио лично неки од Костића. Нажалост, моји исписи из тих матица су ми пропали 1941. Могу навести само неколико података о Петру Костићу, које сам нашао у записима по црквеним књигама. Год. 1810, у априлу, био је он, заједно с Јовом Ерићем, у Београду. Тада су за рачун цркве у Врућици код Тешња купили један Триод посни, и запис о томе писао је Симо Костић. Год. 1852 Петар је купио у Сарајеву и приложио цркви у Тешњу једну Ирмологију за здравље своје и своје

жене, синова Јефтимија и Јована, ћери Марије и унука Петра. Следеће године, 1853, Петар се помиње као епитроп цркве у Тешњу, а 1857 купио је у Сарајеву једну књигу за рачун цркве у Тешњу.

Кад су се разилазили из Тешња, поједини од Костића бавили су се занатом и трговином да временом сасвим напусте терзијски занат. Доцније су они дали знатан број интелектуалаца, међу којима су се нарочито истакли: пок. д-р Јосиф Костић, лекар, родом из Дервенте, Милорад Костић, адвокат, родом из Брчког и Мито Костић, професор, родом из Грачанице.

Дервента. — Цинцарског порекла у Дервенти су неколике породице Костића, чији су ближи преци дошли у Дервенту из Тешња. Били су и *Куковићи*, који су се после првог светског рата разишли из Дервенте. Куковића је било и у Славонском Броду, и један од Куковића био је последњи који је у Слав. Броду говорио цинцарски[40]).

Босански Брод. — Треба да је и у Босанском Броду било Цинцара и пре него што је у Брод дошао један огранак тешањских Костића. Ти Цинцари су могли бити огранци некадашњих цинцарских родова у Славонском Броду или пресељеници из ближих цинцарских насеобина у Босни, као што је случај и са Костићима. Знам само да су била заступљена два цинцарска рода с истим презименом: *Станковићи*. Из једног од тих родова била је моја баба по оцу, а из другога је био њен први муж. Сећам се још и тога да ми је о тим Цинцарима много причао пок. Лазо Станковић, полубрат мог оца, али сам ја тада био дете, па се не сећам појединости. Доцније се је и у Бос. Броду населио један огранак тешањских *Костића*, који су се разишли из Брода после првог светског рата и сада су у Тузли и Београду.

Грачаница. — Цинцарског порекла су *Хаџи-Стевићи* и *Костићи* огранак тешањских Костића.

Добој. — Цинцарског порекла су *Ставрићи*: Јефто Ставрић је дошао у Добој из Модриче. Заступао је у школи учитеља. Памти се да је у цркви певао на грчки начин, кроз нос. Умро је око 1900. Из Чипуљића су били пореклом *Спасојевићи*, који су недавно изумрли у мушкој лози. У Добој су дошли као трговци из Тешња, а у Тешњу су се били населили као калајџије. Као калајџија дошао је у Добој из Бугојна *Зељко*.

*

Несумњиво да је и другде по Босни, сем у поменутим местима, могао бити још који род цинцарског порекла. Тако на

[40]) *Д. Ј. Поповић*: нав. дело 398.

пр. веома је вероватно да је био Цинцарин господар Јанаћко Костић у Приједору, који је раније живео у Сарајеву, а коме је фра Грго Мартић писао једно писмо 1857 године[41]). Ипак, верујем да се ни много подробнијим истраживањима не би знатно увећао списак првобитних цинцарских родова у Босни.

ЦИНЦАРСКИ ИЛИ КАЛАЈЏИЈСКИ ЈЕЗИК

Не само да у наше време више нико од цинцарских потомака у Босни не говори цинцарски или, како су они тај језик звали служећи се српским, „калајџијски", него су сасвим незнатни и остаци тог језика. Посрбљавање Цинцара и ишчезавање њихова језика ишло је врло брзо чак и у оним местима где их је било по више породица и где је, према томе, било и више услова за одржавање њихова језика. То је врло занимљива појава, коју би вредело ближе проучити. Нажалост, данас то више није могућно.

Као што сам поменуо, босански Цинцари нису оставили ништа писано цинцарским језиком. Нема писаних споменика од њих ни на грчком, ма да се може претпостављати да су се и они првобитно служили грчким у писменом саобраћају. Они су, сразмерно рано, почели да се служе српским језиком и писмом: нашао сам српски писане записе од Цинцара из 1811 и 1817 године.

Сталном насељавању Цинцара у неком месту или пределу обично претходи период самачког печалбарског боравка у истом месту или пределу. Тако су сигурно и многи од босанских Цинцара, пре него што ће се населити с породицама у Босни, боравили у Босни или другде међу Србима и научили српски језик већ пре него што ће се коначно настанити у Босни. Сем тога, и у својој постојбини су ти Цинцари живели у мешовитој средини, па су могли већ и одатле донети знање македонског или српског језика, ако већ и ти први цинцарски досељеници у Босни нису били од куће двојезични (билингви), какви су и данас сви Цинцари у Битољу, Магареву, Крушеву и др. Према томе, прву фазу у губљењу свог народног језика они су могли преживети већ пре свог сталног насељавања по Босни, а кад су се населили у српској маси, онда је тај процес пошао још бржим током.

Наглом посрбљавању Цинцара у Босни ишли су на руку још неки чиниоци. Цинцари су долазили у Босну као трговци и занатлије и, да би се споразумевали са својим муштеријама, морали су одмах да савладају и њихов језик, што Цинцарима није било никако тешко, јер они уопште лако уче и примају друге језике. Затим, будући да су били православне вере, они су се одмах придружили босанским православним Србима. Трудили су се, додуше, да у црквама подржавају колико-толико грчко богослужење, али се ни то није могло одр-

[41]) „Преглед" (Сарајево) 1930 116-117.

жати. Много су учинили за напредак српских цркава и школа у местима у којима су се населили. Напослетку, женидбене везе између Цинцара и босанских Срба почеле су рано и оне су највише допринеле посрбљавању Цинцара. Казивали су ми, у Бијелој, како су се досељени Цинцари у прво време женили Српкињама сељанкама, услед чега је брзо истиснут цинцарски језик. У том крају, пре доласка Цинцара, није ни било православног варошког становништва, и Цинцари су морали да узимају сељанке, јер другог избора није било. Утолико пре што је њих, Цинцара, било мало и што су многи били дошли као самци. У Бијелој су ме уверавали да „Калајџије" нису хтели да ступају у брачне везе између себе него су се обично женили Српкињама са села. Сем тога, многи Цинцари у Бијелој били су међу собом у ближем сродству, па стога били ућутњени да узимају жене из српске околине. Ништа друкчије није било ни у Модричи ни у другим местима у Босни где је било Цинцара. Међутим, тако је било и изван Босне, и о томе има и поузданијих података. У току борбе новосадских Цинцара да добију свог посебног свештеника, бачка Конзисторија, која је енергично ометала Цинцаре у томе, изискала је, 1792, од градског Магистрата у Новом Саду два сенатора и са њима утврдила да у Новом Саду нема 126, колико су они тврдили, него само 100 цинцарских породица. Па и тај број да би направили, Цинцари су сваког брата, који са братом живи под истим кровом и у заједници за истим столом, записали као посебну породицу, па и печалбаре који су се налазили у граду без жене и деце. Комисија је још утврдила да су шездесетпет домаћина од тих сто породица ожењени српским женама[1]).

Ишчезавању Цинцара као посебне етничке и друштвене групе допринело је и то што су пропадали њихови посебни балкански занати — калајџијски и терзијски — по којима су се они издвајали од осталог становништва и што су неке њихове насеобине изгубиле значај трговачких места. Временом су у варош пристизали и српски сељаци и одавали се занатима и трговини, уколико је још за њих било услова, па су тако заузимали места која су раније држали Цинцари. Цинцари се нису могли одржати ни стога што су били далеко од своје народне матице и из ње нису добијали прилове и освежења, нарочито после аустријске окупације Босне (1878), када су веома отежане везе између Босне и покрајина које су остале и даље под Турском.

Најдуже се је одржавао цинцарски језик у Чипуљићима, и то захваљујући не толико томе што је група „Калајџија" у том месту била доста бројна колико захваљујући њеном занимању. Ни у том месту више нико не говори цинцарски или калајџијски. Чипуљићани су и данас добрим делом калајџије

[1]) *Васа Стајић:* О Цинцарима. Летопис Матице српске 315 (1928) 289.

који појединачно или у мањим групама (мајстор с помоћницима) иду по читавој Босни и калаишу судове. Међу собом и са својим муштеријама говоре српски. Али, кад треба да се међу собом споразумевају о нечем поверљиво, да то не разумеју присутне муштерије или друга лица, онда се служе остацима цинцарског или калајџијског језика као занатским тајним језиком.

Професор Г. Вајганд, који је посетио Чипуљиће почетком 20 века, посветио је главну пажњу остацима цинцарског језика који су употребљавани као тајни занатски језик. Успео је да забележи, и то само од мушкараца, око 140 речи и неколико примера говора (Филипеску је био забележио 64 речи). Вајганд се је нарочито задржао на проучавању језичких особина и промена које је цинцарски језик претрпео под утицајем српскога. Утврдио је да изразе које је он чуо и забележио не би могао да разуме ниједан Цинцарин ни Румун: толико је цинцарски језик у Чипуљићима подлегао српским утицајима[2]). Узгред напомињем да је и Н. Фуфић пре Филипеска и Вајганда био забележио и објавио десет речи из „калајџијског" језика у Чипуљићима[3]).

Данас у Зовику, Бијелој, Поребрицама и Модричи нико више од цинцарских потомака не зна цинцарски. Последњи који су у Бијелој знали цинцарски били су: Коста Каракостић, звани Поћо (умро 1894), који је још добро говорио цинцарски, и баба Лица Јанковић (умрла 1908). Баба Лица се је родила у Бијелој и ту је и умрла у дубокој старости: кажу да је живела преко стотину година. С њом је Т. Филипеску разговарао цинцарски, а пре тога већ дуго времена није имала прилике да с ким говори цинцарски. И Г. Вајганд, који је почетком 20 века био у Бијелој, вели да је тада само још једна жена од преко стотину година знала понешто цинцарски: од ње је забележио два израза који показују исте дијалекатске особине као и речи и изрази што их је забележио у Чипуљићима[4]). Та старица могла је бити само баба Лица. Слушао сам да је и Тодор Јанчикић, који је умро у Бијелој 1937, знао још понеку цинцарску реч.

Старије генерације Цинцара у Бијелој служиле су се у кући и између себе цинцарским, али су писали српски. Танацко, предак Танасковића, знао је грчки и у цркви је певао херувику на грчком. И Каракоста је знао грчки. Ипак се је у Бијелој одржала до данас понека цинцарска реч. Један божићњи обичај зове се и сада *колинде*, како ту реч изговарају Цинцари. Кад се дође с малим дететом чијој кући, па домаћи нуде чим дете а оно се нећка, отац или мати рећи ће му: „*Капгала, капгала*" (узми, узми)! Вероватно би се нашао још који израз

[2]) *G. Weigand*: пом. рад 179-190.
[3]) *Н. Ф.*: пом. рад 56.
[4]) *G. Weigand*: пом. рад 190.

цинцарског порекла, кад би се извршила ближа проучавања народног говора у том месту.

Најбоље ми је позната прошлост Цинцара у Модричи. Нигде и ни у којој прилици модрички Цинцари се не зову тим именом нити грчким и не служе се ни грчким језиком ни писмом. У црквеној архиви нашао сам само у једној књизи написаних пет речи грчких, али је то могао да напише и тадашњи поп Тодор Селаковић, који је и у свом тестаменту написао грчки два израза. Према свему што сам ја могао да сазнам и да закључим, они су у Модричу дошли већ као Срби: сматрали су се Србима, са Србима ступали у женидбене везе, од почетка им је у школи и у цркви језик којим су се служили и босански Срби, сви су без изузетка славили службу (славу), и то о празницима о којима су је славили и у Македонији[5]). Они су уопште у Модричи били носиоци српске мисли и највише србовали. Њихове пак трговачке и културне везе с Београдом биле су веома живе све до окупације Босне (1878).

Модрички Цинцари су брзо изгубили цинцарски језик, као и они у Бијелој-Калајџијама. Како су звали свој негдашњи језик, нисам могао да сазнам, а данас га и они, као и остали Срби, зову калајџијски. Па већ и преци њихови четрдесетих и педесетих година 19 века нису знали цинцарски односно калајџијски, и Теодор Филипеску је рекао крупну неистину, 1907, када је тврдио да је још тада у Модричи, Бијелој-Калајџијама и Зовику-Калајџијама матерински „румунски" језик „још увек доста у обичају"[6]). Ја се одлично сећам тога доба (школску годину 1909/1910 провео сам у Модричи) и тврдим да се тада у Модричи нико није служио цинцарским језиком.

Чланови родова цинцарског порекла у Модричи као тутори црквени писали су чистим српским језиком већ четрдесетих и педесетих година 19 века, а и своје трговачко дописивање водили на српском. Тако на пр. Крекићи-Јанковићи чувају своју трговачку архиву почевши од 1850: сем чисто трговачких писама, они су на српском водили и белешке о издацима за кућу, за свадбе, погребе и сл. За пок. Јанчу Јанковића знају његови потомци да није знао цинцарски сем неколико израза. Тако је било и с осталима. Ти остаци цинцарског језика служили су трговцима и у Модричи као тајни говор: употребљавали су их само онда кад је требало рећи штогод а да не разуме гост или муштерија. Напоменули су ми још и то да су Калајџије у Бијелој, док су говорили тим својим језиком, могли да се споразумевају са Караџласима, Циганима који говоре румунски. Пок. Симо Николић-Пачуљ (1853—1933) говорио ми је да је његов отац Насто већ у то-

[5]) Опширније у чланку *Мил. С. Филиповић:* Крсно име и сличне славе у Модричи. Гласник Зем. музеја у Б. и Х. 1930 2 205-210.

[6]) *Т. Филипеску:* Каравлашка насеља у Босни. Гласник Зем. музеја 1907 77-78.

ликој мери био заборавио цинцарски-калајџијски да је разумевао кад други њим говоре а сам није могао њим да се служи.

Успео сам да сазнам само за неколико израза цинцарских који су остали у памћењу у Модричи али се више не употребљавају: uno (један), duo (два), tre (три), lingura (лажица, кашика), zachare (шећер), scrum (кафа), molăre (жена), apo (вода), sare (со). Цинцарског порекла биће и израз „калаверијаћемо се" (обрачунаћемо се), који је и данас у обичају у Модричи.

Иако малобројни и незнатни, остаци цинцарског језика су довољни да покажу на несумњив начин да су „Калајџије" у Босни и у погледу свог првобитног језика огранак македонских Аромуна или Цинцара и да тиме потврде њихова предања и оскудне писане вести о њихову досељавању из Македоније и суседних области у сразмерно позније време.

НЕКИ ОБИЧАЈИ КОД БОСАНСКИХ ЦИНЦАРА

СЛУЖБА, СЛАВА ИЛИ КРСНО ИМЕ

Сви родови цинцарског порекла у Босни имају *службу* или *славу* или *крсно име* и држе је као и остали Срби[1]). Нема никаквих доказа да су они тај обичај попримили тек по доласку у Босну. Напротив, многи знаци говоре да су они донели службу или славу са собом кад су дошли. Само, та слава није морала бити у свему иста као код српских сељака у северној Босни. Код родова цинцарског порекла у Модричи запажа се јаче присуство цинцарских елемената с једне стране, а са друге стране њихова слава има знатне сличности са славом у Македонији. Наиме, као и у Македонији, тако је и код родова цинцарског порекла у обичају био пост пред славу, ако сам празник не пада у време поста, а и гости се позивају на сличан начин као у Македонији, тј. да се неко чељаде из куће шаље да позива сроднике и пријатеље да дођу на славу. Да су они већ и пре свог доласка у Босну знали за славу, доказ је и то што неки родови држе породичну славу о празницима о којима се иначе у Босни слава никако или врло ретко држи. Тако на пр. Ставрићи и Лалићи у Модричи, цинцарског порекла, славе св. Атанасија (18 јануара по старом календару). Тај празник као породична слава готово и не долази у обзир у Босни, а у Македонији је веома чест као родовска, а још чешћи као сеоска и црквена слава. Танасковићи или Хаџићи у Брчком (раније у Зовику), Танаџковићи у Модричи (раније у Тешњу) и Тодићи у Тузли (раније у Зовику) славе о Великој Госпојини. Некада су и Ставрићи у Поребрицама славили

[1]) Опширан опис славе у чланку *Мил. С. Филиповић*: Крсно име и сличне славе у Модричи. Гласник Земаљског музеја XLII (1930) 2 205-210.

о том празнику. Тај празник у западним српским областима уопште не долази у обзир као славски дан, али је зато врло чест у том својству у Македонији, особито код Цинцара. Па и најстарији помен славе, из 1018 год., помиње Вел. Госпојину као славу војводе Ивца, у крају јужно од Охридског Језера.

БЛЕКАВИЦЕ

Према досадашњем знању, само у Чипуљићима вршен је обичај под тим именом: да стока буде напредна и здрава, уочи Никољдана се састану одраслији младићи, узму звоно, па иду кроз село. Идући тако, звоне и иште сланине, граха, новаца и мрса. Свако ће им дати колико може. Сам писац додаје да је обичај сличан „чаројицама" и „вучарима"[2]).

КОЛЕДАРИ

Код православних Срба у северној Босни је веома у обичају да пре Божића, у дане од Материца па до Очева, иду поворке дечака. То су *коледари* или *коледавци*. Дечаци се преруше (маскирају), те поједини чланови поворке буду: „старац", „баба", „цура", „ован", „мачка", „веверица" итд. Носе звона и звоне идући. Иду од куће до куће, певају нарочите стихове, улазе у куће и изводе разне игре. Укућани их дарују. Ако у некој кући не добију дар, они куну: „У кући ти чедо не заплакало итд!"

Сличан обичај је вршен и у насељима где је било Цинцара или Калајџија. Међутим, вршен је на начин који јасно показује да нема непосредне везе с тим обичајем коледаваца по босанским српским селима него да је сличнији коледарима у Македонији. Док су коледавци по селима ишли у дане од Материца до Очева, у Модричи, док је обичај вршен, ишли би као *коледарци* деца или момци, па и ожењени млађи људи, и то увече уочи Бадњег дана. По казивању пок. Симе Николића-Пачуља, коледарци би запевали пред сваком кућом:

Колинде мелинде,
Сара баку дине!
Сеј, баба, чоре,
Дај, баба, коле!
Сеј мака моле,
Дај, баба, коле!
Колинде, домаћине,
Отвори нама
Бијела врата
И сребрене кључанице!
Бог у кућу,
Ми пред кућу!

---

[2]) *Пешар Сп. Иванчевић:* Српски народни обичаји. „Босанска вила" 1901 274-275.

Или:

Колинде мелинде!
Сара багу дине,
Сеј лаку, лаку,
Сеј мака моле,
Сеј баба чоле!

Колачи што се помињу у горњим стиховима као „коле" (а тако су се звали у „калајџијском" језику) били су нарочити, и на њима је био отиснут знак који се ставља и на просфоре. У неким кућама, на пр. у Крекића, Тулића и др., био је обичај да коледарце, кад дођу, пошаљу да донесу по нарамак дрва и онда им се тек дају дарови. Пошто би коледарци почели да обилазе, онда се ишло за бадњак (који се сада купује од сељака). Бадњак је сечен од храста и такмичили су се ко ће донети већи. Носио се је и родбини која нема мушкараца у кући, а и кући своје девојке, ако она нема брата. Сви су посипали житом бадњак, као и онога ко га донесе.

Слично као у Модричи било је и у Чипуљићима, где је и 1901 вршен обичај *колинде*: на Бадњи дан узму деца узице, па зађу кроз село, од куће до куће, и пред сваком кућом певају:

Колинде, мелинде,
Шарколе, диндоле,
Дај, баба, колача,
Родила ти година!

Кад то испевају, баба или која друга жена из куће изнесе им колача, а деца онда захвале и иду даље.

Обичај је, вели, постојао у целом пољу Скопљу, но данас се држи само у Чипуљићима[3]). Мени се то не чини много вероватно: мора да је по селима ипак било друкчије, онако као што се је разликовало вршење тог обичаја у Модричи и у селима око ње.

Док је код православних сељака обичај везан за седмицу између Материца и Очева, у тим местима где су се били населили Цинцари обичај је вршен уочи или на сам Бадњи дан, како се он и данас врши у Македонији. Да су тај обичај донели Цинцари, најбољи су доказ изнети коледарски стихови који претстављају мешавину већ неразумљивих цинцарских и српских речи.

Тај обичај, који је знатно друкчији него код босанских Срба и који је једини цинцарски обичај који се је одржавао и деценијама пошто су се они посрбили, вршен је готово у свему онако како га врше Цинцари у својој постојбини. Код Цинцара у већим општинама, а мање код сточарског становништва, прослављају се *колинде*, али не тако ревносно као код Маке-

[3]) Пом. рад 274.

доната и Грка. У ноћи између 23 и 24 децембра пале се на трговима ватре, ради чега деца већ на више дана пре тога скупљају дрва мољакањем или крађом, а по кућама се спремају колачи. Деца иду од два сата после поља ноћи од куће до куће и ударају на врата, док не изиђе домаћин или домаћица. Тада дечаци певају коледарске песме, после чега добивају као дар: колаче, јабуке, орахе, кестење, па и новац, уз честитање: Tj mults ań (на много година)! Кад сване, деца иду кућама.

Вајганд саопштава и текст трију коледарских песама из Битоља, Хрупишта и Вендиста. Текст песме из Битоља гласи:

Kólindo, mélindo,
tsáreva godina!
tsintsi vake,
do ń, babo, kulako,
so bonedzo vako,
vako ku zitsel!

Превод:

Колинде, мелинде,
Царева година!
Пет крава,
Дај ми, бабо, колач
Да крава буде жива,
Крава са телетом.

И та, као и друге две песме које је забележио, веома су осакаћене. Вајганд узима као врло вероватно да су Цинцари позајмили тај обичај од Словена и да, стога, не знају значење речи „колинде, мелинде". Да је обичај позајмљен од Словена, Вајганд се ослања и на чињеницу да текст песама у неким местима још јасно показује подражавање словенском. Тако у Битољу и у Крушеву где се пева: „Kolinde, melinde, sarava godina, tšintši kako, in z baligo vaka etc." (Колинде, мелинде, сурова година, пет балега где се крава балега). То је, налази Вајганд, очигледно гласовно прилагођавање „бутарском" тј. македонском: колинде мелинде, царева (или: сурова) година...[4]).

Једно је несумњиво: обичај коледараца, како је вршен у Модричи и у Чипуљићима, донет је, заједно са коледарским песмама, из Македоније. У стиховима су се очували неки цинцарски изрази, као и неки словенски које су Цинцари давно преузели и, не разумевајући их, унаказили их. Временом су у Босни заборављени потпуно и значење и смисао појединих израза. Тако на пр. „сара баку дине" није ништа друго него унакажено „сурова година", речи које и данас изговарају коледари и суровари (који иду о Новој години) по селима у Македонији. Цинцари, који су дошли у Босну, били су дакле,

[4]) *G. Weigand:* Die Aromunen II (Leipzig 1894) 127-128, 132-135.

већ у својој постојбини или на првим етапама свога кретања, у Македонији, увелико подлегли утицајима своје словенске околине.

ЛАЗАРИЦЕ

Опште познати код Срба обичај лазарица имао је у Чипуљићима, под утицајем Цинцара, унеколико цинцарско обележје. Занимљиво је да је обичај забележен под именом „разоле". То име је у ствари реч „лазаре", изговорена са ротацизмом на два места. Ротацизам је чест и код правих Срба, а у западној Босни и код Хрвата, али и у другим балканским језицима, те се не може рећи да ли се ради о појави из локалног српског наречја или из изумрлог „калајџијског" језика. Иначе, обичај се је састојао у томе да се скупи неколико девојчица, начине једну лутку, узму сепетиће, па на Лазареву суботу зађу по селу. Пред сваком кућом застану и говоре гласно:

Разоре, разоле, ју сум шум ти,
Пашоле, јале, јале, дупалин,
О Лазаре, Лазаре!
Ко те боље дарује,
Пшеница му родила,
Жене му се бабиле,
Краве му се телиле,
Овце му се јањиле,
Кобиле се ждребиле...

Кад све изговоре, девојчице добивају од жена јаја. После ће та јаја поделити између себе[5]).

Прва два стиха су очигледно остатак од лазаричке песме на цинцарском језику, која се је стопила са таквом српском у једну. Цинцарске речи, као неразумљиве, можда се одржавају ту као средство за појачање мађијског дејства.

ЗАВРШНО РАСМАТРАЊЕ

УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЦИНЦАРА У КУЛТУРНОМ И ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ БОСАНСКИХ СРБА

Нема начина да се утврди *колико* је Цинцара дошло у Босну нити колико их је било у појединим временским раздобљима. Њихово долажење из Македоније у Босну трајало је преко две стотине година, а како је који појединац, породица или група дошла, тако је одмах почело и њихово посрбљавање. Тако у појединим местима, као на пример у Сарајеву и Тузли, нови цинцарски дошљаци затицали су породице

[5]) *Петар Ст. Иванчевић:* пом. рад 275.

цинцарског порекла које су биле већ сасвим или делимично посрбљене, па да и они сами наскоро подлегну истој таквој промени. При таквом стању, сасвим је разумљиво да Цинцари нису долазили до изражаја приликом пописа становништва који су вршени у Босни после 1878. Кад већ у Босни уопште није било становника који би говорили цинцарски, Т. Филипеску је правио измишљене статистике: сматрао „Румунима" све румунске Цигане и све православне становнике оних места у којима је раније било Цинцара. Ослањајући се на податке од Филипеска, Вајганд је допуштао да Цинцара (односно цинцарских потомака) није било више од 2000, који су сви заборавили свој матерњи језик[1]). Кад се узме у обзир целокупни број становништва у Босни, број Цинцара је безначајан. Као што сам поменуо, Филипеску је сматрао Румунима односно Цинцарима све становнике Чипуљића и Модриче, иако је у Чипуљићима било доста православних Срба пореклом из Херцеговине а у Модричи су прави Срби и онда били у већини.

Данас се уопште не могу више издвајати цинцарски потомци од осталих Срба у Босни. Поред тога што се је цинцарски језик изгубио, мешање између првобитних Цинцара и Срба било је веома често, снажно и многоструко. Не може се више уопште говорити о чистокрвним цинцарским потомцима, јер сви они имају у свом родословљу већ и српских предака женских. С друге стране, и у многе првобитно чисто српске родове ушло је доста цинцарских примеса, услед чега су удео и значај цинцарски знатно појачани и проширени.

Покушаћу, ипак, да изнесем неке бројне податке. Као што сам изнео раније, у Сарајеву су 1762 год. била 63 Цинцарина. Како је долажења Цинцара у Сарајево било и пре и после тога времена, заиста нећу погрешити ако претпоставим да је у Сарајево било дошло у току два столећа најмање 100 цинцарских породица и појединаца који су тек у Сарајеву засновали породице. У Чипуљићима је око 1850 било 60 породица калајција, а то нам даје право да претпоставимо да је у другој половини 18 века у то место дошло преко 20 цинцарских породица. И број Цинцара који су се населили у подгорини Мајевице и Требаве био је сигурно већи од 15 породица (колико је наводио д-р Јеремић): у тој групи живе и данас претставници од преко 20 разних родова цинцарског порекла. Тим бројевима треба додати оне Цинцаре који су се били населили у Тешњу, Бањој Луци, Зворнику и др. Напослетку, треба имати у виду да су многи цинцарски родови који су били дошли у Босну изумрли или се даље иселили. Према свему изложеноме, може се узети као врло вероватно да је у Босну у току 17—19 века било дошло у свему око 200 породица или појединаца Цинцара који ће тек у Босни основати породице и родове. У

[1]) *G. Weigand*: Die Rumänen und Aromunen in Bosnien... 186.

односу према броју целокупног православног становништва у Босни, тај број од 200 породица заиста је скоро безначајан, али у односу према броју православног становништва по варошима у Босни пре 1878 тај број је веома значајан, јер је тада по варошима уопште било сразмерно мало православних Срба.

Пошто су Цинцари долазили у Босну као занатлије и трговци и као претставници варошког начина живота, стога је њихов утицај у животу православних Срба у Босни био знатно већи него што би то одговарало њиховој бројној снази. Тај утицај био је првенствено привредни и културни. Пошто су били малобројни и брзо се посрбили, њихово присуство у Босни није било ни од каквог већег него само од локалног етничког значаја. Ипак, њихов долазак и њихова прошлост у Босни претстављају занимљиву појаву у етничкој прошлости Босне.

Већину цинцарског народа чинили су, па и данас чине, номадски и полуномадски сточари. Како на Балканском Полуострву нестаје услова за тај начин живота, тако нестаје и Цинцара. Више него хиљадугодишњим живљењем на тај начин, Цинцарима је покретљивост постала као навика. И кад престану да буду сточари па се одају занатима и трговини, они их обично раде као путујућа и печалбарска занимања. Па и кад се населе у неком месту с намером сталног и трајног пребивања, опет та покретљивост долази до изражаја: родови цинцарског порекла показују велику лакоћу у напуштању једног занимања и одавању другом као и пресељавању из места у место.

Цинцари су долазили у Босну као претставници и носиоци старе балканске варошке културе. Било је у Босни, и пре њих, варош и варошког начина живота, али је правих варош било врло мало и у њима је било у огромној већини муслиманско становништво. Цинцари који су дошли у Босну појачали су број хришћана по варошима и основали неколика нова насеља варошког типа по североисточној Босни. Домаће хришћанско становништво по босанским варошима било је по пореклом већином са села и није се својим животом много разликовало од сеоског становништва, са којим су га везивале и сродничке везе. Цинцари су били у сасвим другчијем положају. Они су дошли као право варошко становништво и не само да су се одмах помешали са варошанима које су затекли него су тамо где их је било више преузели водство или заузели истакнут положај у привредном и културном животу православног живља, особито у цркви.

Као што сам већ изложио, Цинцари су у Босни брзо примили српски језик и посрбили се. Иако су се сматрали Србима и, као такви, у школи, у цркви и у вароши ишли с осталим православним светом и водили га, они су се ипак разликовали од њега унеколико по начину живота, по култури. Поваро-

шима где их је било, они су давали општи печат, они су дуго времена, све до иза аустријске окупације Босне (1878), били образац у свему за остале своје православне сугрђане. Будући носиоци старе балканске варошке културе, били су свесни своје културне надмоћности и мисије, поносили су се тим и ипак нису могли да сматрају себи равним наше сирове сељаке. Тако на пр. у Модричи старији људи памте да су њихови цинцарски преци називали праве Србе изразом *вулгари* („Бугари", простаци). Тако је било и у Чипуљићима, где се и данас у тајном калајџијском језику за Србина употребљава израз *вурган*. Вајганд је забележио тај израз у облику *вургар* и наводи као објашњење да су Цинцарима у Чипуљићима Срби били најпре Словени и да су их, стога, као и раније у Македонији, називали Бугарима[2]). Без обзира на то каквог је порекла тај назив, он код калајџија у Босни има претежно друштвено значење: њим су обележавани истоверни људи, сељаци, непросвећени људи, који су друштвено и културно били испод Калајџија, а са којима су се они сматрали једним у националном погледу, тј. Србима. Цинцарски потомци сматрали су себе бољим Србима него што су остали Срби. Ни данас није реткост да се поједини од њихових потомака поносе тим да су они нешто виши и бољи од своје околине, иако су их потомци сељака већ у многоме достигли, па и претекли.

Не може се, додуше, порећи да су припадници родова цинцарског порекла били добри Срби и да су заслужни за српство у Босни. Они су претстављали елеменат веома пријемчив за примање културних тековина, и њихови су се домови и чељад одликовали великим смислом и љубави за удобност и чистоћу, па су то преносили и на своју околину. Они су доносили културне новине из Београда и других већих места и уводили их у својим варошима, доносили књиге и уметничке предмете, особито иконе итд. Места у којима су они били добила су сразмерно рано, још за турског времена, своје српске школе и подигла цркве, што је, за оно време, претстављало велик успех и велику тековину.

Цинцарски преци су долазили у Босну претежно као занатлије, од којих ће после постати трговци. Тиме су они задовољили једну потребу у привредном животу Босне, јер су у многим местима оживели трговину и створили или разрадили трговачке везе до Узунцове и Солуна на једној а Трста, Беча и Лајпцига на другој страни.

Осамнаести век био је у Босни век стварања новог муслиманског, феудалног, племства на рушевинама већ дотрајалог турског спахијског система. Истакнути муслимански родови претварали су се у наследно племство са свим обележјима великих феудалаца. Дворовима нових великаша били су, баш као и у средњем веку, потребне многе занатлије који ће им по

[2]) Пом. рад 186.

ниској цени прерађивати сировине и израђивати ствари које треба да задовоље повећане прохтеве за удобношћу и раскоши. Долазак цинцарских занатлија са стране био је за босанске великаше одлично решење тог проблема, и они су радосно прихватили и повластицама обасули цинцарске терзије, калајџије и трговце. Градашчевићи и Сулејманпашићи их насељавају на својим имањима и у близини својих дворова. Терзије и калајџије су баш били нарочито потребни: први су израђивали скупоцена одела, а други одржавали метално посуђе. Поред тога што су радили као добављачи за дворове својих господара и заштитника, цинцарске занатлије и трговци подмиривали су потребе и осталог света, особито хришћанског сеоског, и тако су имали обезбеђену и сигурну зараду. То им је омогућило бољи и сигурнији живот на једној а стварање капитала на другој страни. Према неким већ избледелим предањима у Бијелој, Тузли и Модричи, изгледа да је и у Босни дошло до појаве која се је јавила и у другим земљама с феудалним уређењем: занатлије и трговци који су стекли капитале у новцу чинили су, у доба јачања новчане привреде, услуге новчаним позајмицама претставницима беговата, код којих је расла потреба за готовим новцем. У замену за то, Цинцари и цинцарски потомци стицали су могућности да купују од својих дужника не само обичне земље него и читаве читлуке са хришћанима чивчијама на њима. Тако су и многи од њих постајали и сами смрзнуте чифлик-сахибије. Тако су радили и многи трговци чисто српског порекла.

На овом месту морам, ипак, поменути, да ти људи, који су дали речитих доказа о томе како су много држали до вере и цркве, у свом трговачком пословању нису имали много моралних обзира: у том погледу нису могли тако лако и брзо да се ослободе својих донетих левантинских начина рада и погледа, и о њихову трговачком моралу причају се многе анегдоте.

Осврнућу се још, макар сасвим укратко, на улогу родова цинцарског порекла у политичком животу босанских Срба. Као што сам већ у више махова напоменуо, Цинцари који су дошли у Босну брзо су се посрбили и неки њихови потомци истакли су се у јавном животу Босне. Они су, у другој половини 19 и у почетку 20 века, много србовали, и то србовање је налазило израза у тробојницама, чашама с тробојницама и националистичким натписима, здравицама и сл. Многи су се, ипак, трудили да избегавају сукобе, да изналазе компромисе. Али се то не може и не сме уопштавати, јер је у тој групи било доста људи сасвим друкчијег типа: људи који су се врло предано и врло несебично залагали за идеале друштвене правде и слободе. Тако на пр. Модричани, ма да су увек били велики родољуби, за време тзв. посавске или протине буне (1858) били су само пасивни посматрачи, иако је њихова црквена општина пре тога радо помагала новчаним позајмицама поља Пет-

ка Јагодића, једног од вођа те буне, као и друге свештенике у околини. Међутим, кад су аустријске власти у Босни биле изаслале Филипескуа да проучава босанске Цинцаре ради њихова однарођавања од Срба, он у Модричи није могао да успе у томе, јер су одмах прозрели значај његова посла и нико није пристао уз њега. Особито је занимљива појава пок. Петракије у Сарајеву. Родом Цинцарин из Корче или Москополья, он је у Сарајеву, где се је био населио, временом постао богат трговац и толико угледан грађанин да је постао и умро као један од најугледнијих сарајевских Срба (умро 1906). Петракија је пример како се је Цинцарин у српској средини могао брзо да посрби тако да он постане чак и прваком у свом месту. С друге стране, он је пример опортунисте, јер је био претставник опортунистичке политике према аустријској управи у Босни. Међутим, не сме се уопштавати: и међу босанским Цинцарима било је много њих који су се истакли својом борбом за национално ослобођење и друштвену правду. Поменућу само неке чији је рад био од ширег значаја. Као првог борца против Турака међу Цинцарима у Босни треба поменути попа Ђорђа Николића Балту, пароха у Зовику, који је у времену од 1781 до 1791 стекао нарочитих заслуга за аустријску војску. Иако је он то чинио за добру награду у новцу, ипак је то његово дело претпостављало велику личну одважност. Видну улогу у раду на подизању устанка у североисточној Босни, 1834, имао је трговац из Тузле Наум Уница, Цинцарин, а у акцији 1878 против аустроугарских окупационих трупа учествовао је, на страни плевањског муфтије и босанских муслимана, Унчо Наумовић из Сарајева, пореклом из Битоља. Особит је случај рода Михаиловића-Цинца у Тузли, који су се одликовали особитом борбеношћу и који су дали велике жртве у животима и имању у борби за српско ослобођење и уједињење.

Dr. Milenko Filipović

CINCARS (AROMUNS) IN BOSNIA

As the South Slavs settled in actual Bosnia they found a Romanic population there, that has disappeared in the course of time. Later, in the lower middle ages, Bosnia was again overflown by a new flood of Romanic element, the so-called Wallachians, who descended from the mountains in the centre and in the south of the Balkan Peninsula, but they also became slavicized. The third flood is represented by the migrations of Cincars, in Bosnia formerly better known under the name of Kalajdžije (tinners), who have also undergone a rapid process of ethnical disappearance.

The oldest records of the presence of Cincars in Bosnia date from 1682. They refer to Sarajevo but it is a question of

ly a few individuals. Only in tle second half of the 18th ntury Cincars appear in Bosnia in a considerable number: ere is a mention of 63 Cincars in Sarajevo in 1762 and in the urse of the second half of the 18th century in consequence the first catastrophe of the Cincars in their homeland and e destruction of their centre Moskopolje (1769), in Bosnia ere were created several settlements of Cincar tradesmen and aftsmen, particularly in the foothills of the mountains Ma-vica and Trebava, under the rule of the mighty feudalists adaščević, as well as in Čipuljići near Bugojno.

The largest group of Cincars was in Sarajevo. It was also e most durable but it was quite unimportant in comparison th other groups of urban population. Some Cincar families ttled at Mostar, Visoko, Travnik, Banja Luka. A larger group Cincars colonized the region of Majevica and Trebava: here y founded some little settlements with urban manner of ing: Bijela, Zovik, Porebrice and Tramošnica. Later they re-ved from the last mentioned place to Modriča. The great anges in policy, economy and communications that took place the second half of the 18th century resulted in the decay those little settlements and the removal of the Cincar fa-lies to the neighbouring cities, particularly to Gradačac, sanski Šamac, Brčko, Tuzla and even outside Bosnia. An im-tant Cincar settlement was Čipuljići near Bugojno, founded o in the second half of the 18th century. Some of the Cin-families settled in the town Tešanj, but their offspring re-ved to a man to Doboj, Gračanica, Derventa, Modrič, Bo-ski Brod and outside Bosnia. Individual Cincar families have ne to the mentioned places from other countries too.

It is established that Cincars or Kalajdžije, on their arrival Bosnia, spoke the Cincar or Aromun language, but in the w surroundings they lost their language very quickly; they sed speaking it for they were a minority surrounded by the ple of the same religion with whom they were connected ough matrimonial and commercial relations. The last of the snian Cincars who spoke or understood at least the Cincar guage died in the last years of the 19th or the first years the 20th century. It is very remarkable that the Cincar guage was partly preserved at Modriča as secret professional guage of the local tradesmen and craftsmen and among the ners at Čipuljići it is still used in this function (but only most necessary words have been preserved).

Each of kins of Cincar origin in Bosnia has its own pa-nymic feast, common to all the families making together same kin (slava or služba), the most characteristic Serbian it. Most of them have brought this custom from the country their origin and it is very remarkable that they celebrate se saints which never happen to be patron saints in Bosnia t in Macedonia (St. Athanase, the Assumption etc.). Cincars

have brought with them also the custom of koledanje and have practised it for a very long time in quite a different manner than in Bosnia, singing koleda rhymes which they brought from Macedonia. The custom of Lazarice as it was practised among the Cincars at Čipuljići, preserved partly, even after their serbization, its Cincar characteristics.

The number of Cincars who settled in Bosnia in the course of the 17th—19th century was not very great: it amounts to some 200 families. Compared with the number of Orthodox population in Bosnia it is almost insignificant. But those Cincars came as tradesmen and craftsmen, as the representatives of the urban manner of life. Their influence upon the Serbs of Bosnia was, therefore, disproportionate to their number: they reinforced the number of Christians in towns, founded a few small settlements of urban type and took over the leadership or occupied prominent position in economic and cultural life of the Orthodox population, particularly in the church. They became all serbicized, but even so, they were separated from the rest of Serbs in respect of social position. However, their contribution to the struggle of Bosnian Serbs for national liberation and cultural advancement, was a very great one.